

Antti Salminen

Juha Suoranta

Tere Vadén

Tuleva yliopisto

Tuleva yliopisto

Salminen – Suoranta – Vadén

Osuuskunta Rohkean reunaan, Tampere 2010

Copyright 2010

Rohkean reunaan, Tampere

<http://rohkeanreunaan.wordpress.com>

E-kirja: 978-951-44-8004-1

Paulo Freire Research Center–Finland <http://paulofreirefinland.org>

Sisällys

I Tuleva on tässä ...	1
II Yliopisto elämänmuotona ...	5
III Tietämisen kriisit ...	17
IV Alistettu akatemia ...	27
V Ehdotus nykyisyydeksi ...	51
Lopuksi: Kolmen tehtävän solmu ...	59

*"Tieto voi hengittää – tieto voi tukahduttaa.
Sillä, mitä tiedämme ja miten tiedämme täytyy
olla perusta lihassa – koko lihassa, ei vain
formaliiniastiaan säilötyissä aivoissa.
Haluamamme tieto ei ole hyödyllistä eikä
'puhdasta' vaan juhlivaa. Kaikki muu on
data-aaveiden kuolontanssia, median
'kutsuvia kaunokaisia', liian-myöhäisen
kapitalistisen epistemologian
rahtikulttia."*

- Hakim Bey

I Tuleva on tässä

Emme kirjoita vain tulevien yliopistojen puolesta, vaan toteamme, että uudet yliopistot ovat jo täällä. Tieto ei ole jossakin tuolla tavoittamattomissa, yliopisto ei ole pelkkä ihanne, jota lähestytään. Jokainen meistä on jo kokonainen ihminen, tietoineen ja taitoineen, ongelmineen ja pulmineen. Jokaisella meistä on ajatuksia, teorioita. Jokainen meistä on jo osa sukua, kylää, kaupunkia, kieltä, kulttuuria. Yliopisto ei ole siellä, missä Suomen laki ja asetus sanovat sen olevan ("viralliset yliopistot"), vaan siellä, missä jo tasa-arvoiset ja jo oppivat ihmiset yhdessä toistensa avulla ymmärtävät, tutkivat ja oppivat. Yliopistovallankumous on jo tapahtunut, uusia yliopistoja putkahtelee kuin sieninä sateella. Tulevien yliopistojen aika on tullut: ei vielä on nyt.

Kyse ei ole utopiasta. Suomessa on x kansanopistoa, y lukupiiriä, z nettiyhteisöä, m autotallipajaa, k terapiaryhmää, h vallattua taloa. Vähimmillään tarvitaan ihmisiä, kynä ja paperia. Tuusulassa on Platonin akatemia lukiolaisille, Orivedellä kirjoittajakoulu, Helsingissä kriittinen korkeakoulu, ekoyhteisöillä kestävän elämäntavan kiertokoulu. Elämän yliopistoksi kutsuttu tapahtumasarja kaikkine osallistujineen on käynnissä, koko ajan. Tulevilla yliopistoilla on jo sijansa; ne pitää tunnistaa ja tunnustaa. Pelkästään jo se tosiasia, että jokainen meistä on elämän opetuslapsi, riittää räjäyttää sisäänpäin nykyisen yliopistopolitiikan. Sen sijaan kuvitelma yliopistosta välineenä, jota tarkkaan taloudellisesti ja korkeakoulupoliittisesti ohjailemalla voidaan käyttää innovaatiokoneena tai kansantalouden kasvattajana on haave ja katteetonta idealismia, joka ei kestä todellisuuden testiä taloudellis-yhteiskunnallisessa eikä psyykkissosiaalisessa mittakaavassa.

Kilpailukyvyyn käsittein puhuminen ei ole realismia, vaan suvustaan huonontunutta surrealismia. Yliopistopoliittista realismia olisi olla selvillä,

paljonko opiskelija syö päivässä, ja mistä hänen syömänsä ruoka tulee. Realismia on olla perillä, kuinka paljon energiaa luentosalin lämmittäminen vaatii, ja miten se tuotetaan. Realismia on kysyä, missä yliopistoilla voi nukkua, rakastella ja pilkata rehtoraattia. Kuten oikeustieteilijä ja humanisti Jukka Kemppinen asian laittamattomasti sanoo: "Kovia arvoja eivät ole kova valuutta, tarkka talous eikä kovuus politiikassa. Ne eivät ole arvoja vaan keinoja. Kovia arvoja ovat korkeatasoinen taide ja tiede." Talouden niin sanotut "kovat tosiasiat" ovat ihmistekoa. Näin muodoin tulevat yliopistot juurtuvat inhimilliseen välittömyyteen, välittämiseen ja välttämättömyyteen.

Avataan vanha kysymys uudessa tilanteessa: miten yliopistot kohtelevat ihmisten haluja ja toiveita? Viralliset yliopistot muotoilevat osallisensa rakenteidensa mukaisiksi, vain hirttäytymisen eri asennoista jaetaan tyyliopisteitä. Vasaralle kaikki näyttää naulalta, tuottavalle yliopistolle raportoitavilta saavutuksilta. Kaikki yliopistolliset rakenteet on määriteltävä uudelleen. Ulkokohtaiset ja yhdessä määritellyille tarpeille vieraat rakenteet sietävät mennä. Uuden yliopistolain lupaama autonomia ei riitä. Me tulimme yliopistoon tietämisen, tekemisen ja olemisen vapauden vuoksi, ja jos se on paennut, virallinen nyky-yliopisto saa mennä. Tulta ei tehdä uudelleen käsiä yhteen hieromalla.

Lokavidya-yliopisto

Tutkimusaiheet nousevat elämän välittömyydestä. Ne pohditaan yhteisymmärryksessä kaikkien kävelyetäisyydellä asuvien kanssa. Jos konsensusta aiheesta ei löydy, tutkimusta ei tehdä. Sen sijaan kirjoihin, kansiin ja youtube-videopätkiin pistetään asuinalueen koko osaaminen. Kaikkien yli 50-vuotiaiden elämästä kirjoitetaan monologiroomaani. Mäkisen talon omalaatuisista sähkö- ja laajakaistavedoista tehdään sinikopiopiirustus. Lokavidya-yliopistossa tutkimus ymmärretään elämäntapana ja elämänmuotona. Tieto on yhteisön palveluksessa. Yliopiston kolmea

tehtävää ei ole tarpeen erottaa toisistaan, sillä ne ovat kasvaneet toisiinsa kiinni kuin sydämen kolme kammiota. Yhteisön jäsenet elävät tiedosta ja tieto elää heissä.

Yliopistot eivät ole välineitä, ohjeistuksen, uudistusten, tarkkailun ja tulosohjauksen kohteita. Yliopistot ovat ihmisiä täynnä olevia tekijöitä, täysiverisiä toimijoita, jotka elävät joka päivä näiden yliopistoissa työskentelevien ja opiskelevien ansiosta. Toiminta on orgaanisin sidoksin – sanalla sanoen lihallisesti – yhteydessä yliopistoa ympäröivään lähiseutuun ja maailmaan. Tämä perin mundaani lähtökohta on unohtunut ja hylätty kehitettäessä Suomen korkeakoululaitosta mielikuvituksettomasti kansainvälisten mallien mukaan kiihtyvässä koulutus- ja osaamiskilpailussa, jossa ei voi kuin epäonnistua (kerromme myöhemmin miksi).

Mielekkäitä valtiollisia koulutuspoliittisia avauksia on ollut harvassa ja siksi valtiolliskorporatiivisesti säädeltyjen korkeakoulujärjestelmien rinnalle onkin kasvamassa kevytrakenteisten oppimisverkostojen maailma. Bisnesvaltioyliopistojen neuroottinen tietoturva, turhanaikaiset imagokysymykset ja hierarkkinen linjaorganisaatio ovat estäneet esimerkiksi vertaisverkkojen, blogien, wikien ja muiden uusien mediavälineiden käytön eri koulutusasteilla sillä seurauksella, että ajan hengessä luovasti liikkuva toiminta siirtyy muualle. Ennen kaikkea yliopistojen korporalisoituminen on hävittänyt tietämisen lumouksen ja sen mielikuvituksen irtonaisuuden, jota mielikuvituksettomasti innovatiivisuudeksi kutsutaan.

Monet korkeakoulujen tutkijat, opettajat ja opiskelijat ovat jo mukana alansa verkostoissa. Tärkein viiteryhmä ei useinkaan löydy omalta laitokselta tai tutkimuksen huippuyksiköstä vaan tietoverkkojen näkymättömistä yliopistoista (*invisible colleges*). Nämä jo olemassaolevat virallisten yliopistojen ulkopuoliset "elämän korkeakoulut" ja

"näkymättömät yliopistot" ovat kivijalkoina lähes kaikessa siinä, mitä tulevista yliopistoista jatkossa sanotaan.

Näkymättömät yliopistot

Näkymättömät yliopistot ovat siellä, missä yliopistolaiset itse. Ne ovat vertaisten, kaltaisten ja kollegoiden epävirallisia verkostoja, jotka kokoontuvat avoimina salaseuroina, epävirallisina lukupiireinä ja keskustelun juhlina. Tieteellinen ongelma selviää harvoin tutkimusinstrumenttien keskellä, kuten tieteen nerokuvasto tahtoo uskotella. Tieto syntyy kohtaamisesta, ja se on mahdollista missä tahansa. Vapaasti muodostuvat tutkimukselliset verkostot ovat tieteellisen tiedon hermosto. Tämä kirja on kirjoitettu näkymättömässä yliopistossa, jota ei tarvitse vaivautua auditoimaan.

II Yliopisto elämänmuotona

Yliopistot muodostavat inhimillisen elämän itseisarvoa, joka ei ole väline johonkin tavoitteeseen. Ne tekevät tiedollista ja sosiaalista tasa-arvoa sekä vuosisatoja jatkunutta yhteistyötä, jota onneksi voidaan vihdoin kutsua sisaruudeksi veljeyden lisäksi. Taloudellisesti elämän itseisarvo voidaan tunnustaa kaikille jaettavalla perustulolla. Niille yliopistolaisille, jotka haluavat päästä eroon yliopistosta yliopiston vuoksi, se puhkaisee välttämättömän henkireiän.

Perustulo luo vieraantuneen markkinajärjestelmän ulkopuolelle autonomisen alueen, jolla ihmiset voivat elää elämäänsä ei mitään varten. Perustulo helpottaa opintolainataakkaa, mahdollistaa elinikäisen oppimisen, opiskelun ja työn vuorottelun. Lisäksi se katkaisee "kilpajuoksun pohjalle" eli yrityksen saada työpaikkoja laskemalla palkat alle toimeentulorajan. Perustulo ei ole tukiainen eikä almu, vaan jokaiselle kuuluva luovuttamaton oikeus. Toisin kuin rikkaille kertyvä ja pankkitileillä makaava pääoma, perustulo siirtyy opiskelijoilta ja muilta vähävaraisilta suoraan talouden verisuoniin.

Perustulon avulla ihmisillä on mahdollisuus myös vapaaehtoiseen köyhyYTEEN. Se on mielekäs ja mahdollisimman monelle mahdollinen poistua oravanpyörästä, kulutuskapitalismista, tai vähimmilläänkin minimoida sen hallitsema alue omassa elämässä. Tässä paossa kohti todellista tulevilla yliopistoilla on rooli sekä toimijoina – markkinoiden ulkopuolisena alueena – että kokeilukenttinä ja tiedon tuottajina, joissa erilaisia uuden elämänmuodon teemoja voidaan tutkia. Osmo Soininvaaran sanoin: Alkakaamme nauttia varallisuuksiemme hedelmistä! Vanhat hyvät ajat ovat nyt.

Varallisuuden hedelmistä on helpompi nauttia silloin, kun ne ovat suurelta osin aineettomia, kuten yliopistoissa, ainakin niissä oppiaineissa, jotka eivät tarvitse hiukkaskiihdytimii. Varallisuudesta nauttiminen on

oppimisen ytimessä, myös siksi, että näkemysten moninaisuus on oppimiselle ja yliopistoille välttämätöntä. Ekofilosofi ja koulutuskriitikko Rudolf Bahro esitti asialle emansipatorisen perustelun 70-luvun DDR:ssä: "Jo käynnissä olevaa ylimääräistä tiedostamista ja tiedon tuottamista on väkevästi lisättävä, jotta saamme aikaan koulutuksellisen ylijäämän, joka on määrällisesti ja laadullisesti niin suuri, ettei sitä saada olemassaolevien työn ja vapaa-ajan muotojen häkkiin. Ylijäämä ajaa työn ja vapaa-ajan rakenteet ristiriitoihin, joka tekee niiden vallankumouksellisen muuttamisen välttämättömäksi." "Ylijäämä" tarkoittaa tässä sitä "tarpeetonta" tietoisuutta ja osaamista, jota ei tarvita työelämässä, ammatissa ja kulutuksessa.

Bahro puhuu ylijäämästä vallankumouksen välineenä, tapana ylittää kovasti mainostettujen työn ja vapaa-ajan lumous. Lumouksen murtumiseen palaamme, mutta nyt on huomattava, että oppimisen ylijäämä ei ole vain väline, vaan itseisarvo. Välineenä ylenmäärä on tärkeä, jotta palkkatyön orjuus voidaan vähentää minimiinsä ja omaehtoisen ja autonomisen elämän alue kasvattaa maksimiinsa. Samalla se on osa omaehtoista ja autonomista elämää, arvo, ei resurssi tai pääomaa jotakin varten.

Perustulo vapauttaa henkisiä ja fyysisiä voimavaroja ennen näkemättömällä tavalla. Voimavarojen vapauttaminen, jos mikä, on yliopistojen tehtävä. Yliopistopolitiikka ei ole politiikkaa yliopistolaisia varten (ja ei-yliopistolaisia vastaan) vaan yliopistolaisten politiikkaa koko yhteiskunnan puolesta. Sama koskee tiedepolitiikkaa. Näin tulee myös niin sanottu kolmas tehtävä, eli yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus ymmärrettyä oikein: yliopisto on poliittinen laitos.

Köyhä yliopisto

Biolääketieteen instrumentistona on yksi jääkaappi ja kaksi kylmälaukku. Henkilökunta ja opiskelijat työskentelevät samalla palkalla. Yksikään laitos ei kärsi rahoitusvajeesta.

Tulosneuvotteluissa köyhä yliopisto vaatii budjettinsa leikkaamista nollaan. Stipendit jaetaan perunoina ja kynttilöinä. Yliopisto valtaa uudisrakennuksia useita vuodessa. Keväästä syksyyn kasvatustieteellinen tiedekunta sijaitsee metsässä. Lukuvuoden avajaisiin ruuat käydään dyykkaamassa, ja kiertää huhu, että kanslerilla on kiljupönttö pihisemässä.

Tulevat yliopistot irrottautuvat valtiosta. Innoituksena voivat toimia esimerkiksi Kreikan yliopistot, joihin muistona sotilasdiktatuurin vuosista on yhä poliiseilta pääsy kielletty. Suomen virallinen yliopisto on saksalaisen historiallisen mallin mukaan ollut olemukseltaan valtion elin; valtion puolesta valtiota varten, virkamiehiltä virkamiehille. Kansallisvaltio onkin ollut merkittävä hyvinvoinnin kasvun ja riiston vastustuksen väline; sellaisena sitä pitää yhä aina tilaisuuden tullen käyttää. Valtio ei kuitenkaan tule olemaan se väline, jolla kapitalismin jälkeiset elämänmuodot luodaan; ei ainakaan se väline, joka takaa yliopistoilleen mahdollisuuden säännätä noiden elämänmuotojen perään. Matka valtion ulkopuoliseen tilaan on pitkä, mutta välttämätön ja mahdollinen.

Myös yliopisto on rakennettava "ei mitään varten". Tämä ei tarkoita passiivista nihilismia, vaan ymmärrystä akateemisen elämän ja siitä syntyvän tiedon itsetarkoituksellisuudesta. Yliopiston ei tarvitse kysellä oikeutustaan itsensä ulkopuolelta, elinkeinoelämältä eikä edes veronmaksajilta. Se ei ole instrumentti eikä läpikulkupaikka työelämään kuten Opetusministeriö tahtoo uskotella, vaan kysymisen ja kritiikin asema sekä tila muuttaa ja muuttua itse. Mitä enemmän yliopisto suuntautuu pois määritellyistä tavoitteista ja tunnusluvuista, sitä vapaampi siitä tulee. Tulevat yliopistot syntyvät ei minkään vuoksi, mistä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta ja kenen hyvänsä puolesta.

Akateemiset valtakeskittymät väittävät, että yliopiston rakenteellinen poikkeustila ja yliopistolainen sisäinen poikkeustila on yksi ja sama asia. Paremminkin on niin, että sisäinen poikkeustila on terve

reaktio ulkoiseen. Se on muutoksen momentti. Yliopisto ei voi toteuttaa niin kutsuttua kolmatta tehtäväänsä tyytymällä heijastamaan yhteiskuntaa. Sen on tultava yhteiskunnan kuvasta tämän kuvan repijäksi, ja asetettava tyhjät kehykset taivasta vasten. Yliopistosta on tehty kriittisen ajattelun reservaatti, jossa sen on annettu näivettyä rauhassa. Yliopistoille luvattu näennäisautonomia on vain tämän uhanalaisuuden leiman vahvistamista. Yliopistolaisista ei ole ollut vuosikausiin mitään vaaraa. Tulevat yliopistot ylittävät rajansa ja ajavat muuta yhteiskuntaa uhanalaiseksi.

Yliopisto ei tarvitse ketään valvomaan niitä, jotka kulkevat ovista sisään ja ulos. Portit jotka erottavat yliopiston muusta yhteiskunnasta, teorian käytännöstä (ja käytännön teoriasta) ja ajatuksen toiminnasta nostetaan saranoiltaan.

Sissiyliopisto

Tutkimusryhmät järjestetään epähieararkisiksi soluiksi. Kukin solu voi kutsua itseään sissiyliopiston osaksi ja toimia sen nimissä. Sissiyliopiston solut ovat tasa-arvoisia keskenään, kudostasolla. Toiminta järjestäytyy kunnian, rituaalien ja keskinäisen arvostuksen perusteella. Solu ja solujen ryhmä voi omaksua ja kopioida toimintatapoja toisiltaan; se voi myös toimia täysin itsenäisesti. Sissiyliopisto on fraktaalinen, kaksineuvoinen ja lisääntyy myös jakautumalla ja monistumalla. Sissiyliopistolla ei ole rehtoria, eikä keskuskampusta. Emeritukset ja emeritat, kokeneet kollegat toimivat neuvonantajina, diplomaatteina, avustajina ja esikuvina; eivät johtajina tai esimiehinä. Sissiyliopisto etsii yhteiskunnallisia ratkaisemispisteitä, puhkoo paradigmoihin pakoaukkoja ja uhraa itsensä asettaessaan hallintavallalle mahdottoman kysymyksen. Solut liikkuvat yhtä aikaa kaikkiin suuntiin, eikä niitä silmällä näe.

Samalla kun nyky-yliopistot ovat abstrahoituneet ja sijoittaneet itsensä hallinnollisiin virtuaalimaailmoihin, niiden luoman tiedon on vaarassa käydä samoin. Tämä ei tarkoita soveltavan tutkimuksen puutetta, vaan abstraktin informaation mekaanista tuottamista. Selvimmin tilanne näkyy vuosittaisissa tohtoritavoitteissa, jotka on korotettu kenties keskeisimmiksi tiedekuntien tunnusluvuiksi. Yliopistojen pitäisi tehtailla vuodessa 1600 tötsälakkaa, mutta kukaan ei kysy millaisiin tarpeisiin tai tieteenalojen sisäisiin kriteereihin luku perustuu. Yliopistojen kuvitellaan olevan faktakoneita, joiden halutaan todentavan argumentti argumentilta, että maa on litteä, uusliberalismi oikeutettua ja itse kuolema voidaan kukistaa, kunhan vain "strategisten painopisteiden" rahoitusta lisätään. Yliopistoilta halutaan pelkkää informaatiota, jota voidaan sommitella tukemaan yhä innovatiivisempia kontrollijärjestelmiä. Kuten Jussi Vähämäki toteaa:

Yliopisto onkin siirtymässä tiedon tuotannon paikasta pikemminkin tiedon tuotannon ja sen tuottajien kontrolloimisen instituutioksi. Siitä on tulossa eräänlainen poliisi, joka puuttuu aktiivisesti ja mielivaltaisesti tiedon tuotantoon ja tiedon tuottajien elämään, mahdollisuuksiin ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Sen tehtävä on yhä useammin vapaan kokoontumisen ja vapaan yhteistyön ja vapaan tutkimuksen estäminen. (Vähämäki, *Uuden työn sanakirja*)

Näin ollen yliopistojen yksiköitä ei suotta kutsuta laitoksiksi. Kaikki puhe akateemisesta liikkuvuudesta ja joustavuudesta yrittää lähinnä piilotella sitä tosiasiaa, että suomalaisista yliopistoista on tullut yliopistolaisten klinikoita ja vankiloita, jotka yleensä tuottavat vain patologioita ja epäluomia ihmisiin ja heidän välilleen. Kontrolli on sisäistetty niin hyvin, että koko henkilökunta määräaikaesineen työsovimuksineen suorastaan jonottaa omaa pikku selliään, jossa ei ole edes omaa vessaa.

Pelkästään viimeisen viiden vuoden aikana erilaisia kontrollijärjestelmiä on ajettu yliopistolaisten kurkusta alas rauhattomaan tahtiin. Informaatiotehtaan kontrollit ovat ovelia ja kaikkialla päteviä:

"Kontrolli ei ole kuria. Moottoriteille ei suljeta ketään, mutta moottoriteitä tekemällä moninkertaistetaan kontrollivälineitä. [...] Niillä voidaan liikkua loputtomasti ja "vapaasti" olematta tosiasiallisesti suljettuja, ja kuitenkin ollaan täysin kontrolloituja." (Deleuze, *Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan*) Kellokorttikone ja valvontakamera on asennettu mentaalisina implanteina yliopistolaisten korvien väliin. Se on totaalisempi ja julmempi vallankäytön muoto kuin julkiset rangaistukset.

Ei olekaan ihme, että monet vähänkään opiskelijoidensa toimeentuloa ja säällistä tulevaisuutta ajattelevat professorit eivät nykytilanteessa uskalla rohkaista opiskelijoitaan jatkotutkimuksen pariin. Jatko-opiskelijoilta yliopisto vaatii kaiken, mutta ei lupaa mitään. Tutkimisen mieli ja lumous uhkaa kuolettua näinkin.

Arkkityyppinen esimerkki harjoitetun yhteiskunta- ja korkeakoulupolitiikan vaikutuksista mielipiteenmuodostukseen on Helsingin kauppakorkeakoulun tutkija Anna Salosen kirjoitus Helsingin Sanomien vieraskynäpalstalla (31.3. 2007). Salonen on ajatteluunsa yhtä vähän syyllinen kuin kukaan muukaan; esimerkkinä hänen kirjoituksensa luo aika surullisen ajankuvan ja kertoo kauppatieteellisestä sosialisatiosta sekä yleisemmin "akateemisesta kapitalismista".

Anna Salosen mukaan "Suomen järjestelmä" ei ole taloudellisesti riittävän motivoiva, jotta se kannustaisi niin sanottuja asiantuntijoita innovatiivisuuteen eikä toisaalta riittävän eriarvoinen, jotta se loisi kysyntää palveluille. Ongelma on progressiivisen verotuksen kireys. Verotusta on siis laskettava, jotta huippuosaamista vaativissa asiantuntijatehtävissä työskentelevät motivoituisivat tekemään töitä. Salosen esittämä käsitys motivaatiosta perustuu melko kapealle näkemykselle niistä tekijöistä, jotka liikuttavat ihmistä. Raha kyllä lisää työmotivaatiota, mutta vain tiettyyn mittaan, minkä jälkeen sillä saavutettu rajahyöty alkaa laskea ja rahan tilalle tulevat muut motivaatiotekijät. Sama koskenee myös yliopistoon kaavailtua lukukausimaksua. Sekin laittaa yrittämään, mutta saattaa myös vähentää opintoaktiivisuutta.

Toinen kirjoittajan esiin nostama ongelma on palkkaerojen pienuus. Eurooppalainen korkeakoulutettu ansaitsee keskimäärin 36 prosenttia vastaavasti koulutettua suomalaista paremmin. Suomessa korkeakoulutus ei tosiaankaan enää entiseen tapaan luo mahdollisuuksia taloudelliseen vaurauteen, vaikka osassa muuta Eurooppaa näin yhä on. Mutta pitäisi myös kysyä, pitäisikökin sen luoda tällaisia mahdollisuuksia? Vai olisiko Anna Salosen moittiman ”Suomen järjestelmän” (mm. progressiivisen verotuksen) mahdollistama henkilökohtaisen koulutuspääoman kasvu käytettävä muihin(kin) tarkoituksiin kuin henkilökohtaisen taloudellisen vaurauden kartuttamiseen? Onko mitään tämän päämäärän ylittävää tavoitetta enää edes olemassa? Pitäisikö olla?

Lisäksi Salonen rakentaa päättelyketjun, jonka vastaansanomaton lähtökohta on kiristyvä kansainvälinen kilpailu, jossa Suomi ei tällä menolla pärjää. (Mistä tai kenen Suomesta kirjoittaja puhuu? Pääoman omistajien, hyväosaisten palkollisten, kohtuullisesti toimeentulevien, jatkuvassa syrjäytymisvaarassa olevien, häviäjien ja syrjäytettyjen, lapsiperheiden, yksinhuoltajien, maahanmuuttajien, eläkeläisten vai vaihtoehtoisia elämäntapoja kehittelevien Suomesta?) Syy Suomen heikkoon taloudelliseen menestykseen on Salosen mukaan hyvinvointimallissamme, joka ei salli riittävän alhaisia työvoimakustannuksia. Siksi lisäarvoltaan (liberaali taloustieteilijä käyttäisi tässä ilmaisua tuottavuudeltaan) vähäinen työ siirretään muualle. Seuraa kirjoituksen varsinainen punchline:

Voidaksemme sopeutua globaaliin kilpailuun olisi yhteiskuntarakennettamme kehitettävä dynaamisemmaksi. Suomessa tulisi keskustella tavoista rakentaa järjestelmä, joka toisaalta palkitsee niitä ihmisiä, jotka ovat keskeisessä asemassa luomassa innovaatioyhteiskunnan kilpailukykyä, ja toisaalta luo realistiset työllistymismahdollisuudet niille, joiden osaaminen ei länsimaisen palkkatason takia ole kansainvälisesti kilpailukykyistä. Jälkimmäinen osa työvoimasta saattaa joutua hyväksymään

aiempaa pienemmän palkan, jotta osaamisen ja kustannusten välistä kuilua voidaan paikata. Lisäksi korkeakoulutettujen tulisi ansaita merkittävästi enemmän, jotta palkkajärjestelmämme olisi kilpailukykyinen.

On vaikea keksiä, kuinka tuon voisi sanoa vielä selvemmin. Vain se jää tässä "motivaatioteoriassa" kertomatta, miten ihmisten "jälkimmäinen osa" innostettaisiin töihin alemmalla palkalla, kun kerran raha on ainut motivaattori. Toisaalta kukapa näitä ajatuksia voisi vastustaa? "Porvarihallituksella tarkoitetaan voittajien hallitusta. Poliitiikan kanssa sillä ei ole mitään tekemistä, niin kuin ei millään enää pitkiin aikoihin, ja se on tarkoituskin", kirjoittaa Juha Seppälä. Vastaavasti Anna Salosen harrastamalla tutkimuksella tarkoitetaan voittajien tutkimusta. Mutta tutkimuksen kanssa sillä ei ole mitään tekemistä, mikä lienee tarkoituskin.

Anna Salosen näkemykset eivät loista uutuudellaan, mutta kieltämättä kirjoituksen piikkisuoruus hämmästyttää. Että joku julkeaa. Ja että tällaiseenko täysin kritiikittömään yhteiskunnallisen eriarvoisuuden lisäämistä edistävään tutkimukseen Helsingin kauppakorkeakoulussa näitä ilmeisen mistään tietämättömiä nuoria ohjataan? Vai osuuko Anna Salonen sittenkin oikeaan? Näinkö mekin lopulta ajattelemme? Meillähän on käynyt onni, viis muista. Antaa muiden tyytyä vähempään, jotta meikäläiset voivat porskuttaa. Sitä paitsi se on niille ihan oikein. Tämä "osaamisrasismi" pilkottaa korkeakoulupoliitikasta monin paikoin muualtakin kuin Salosen sanomista.

Näin esimerkiksi Aalto-yliopistoksi muuttuneesta huippuyliopistohankkeesta kirjoittavat rehtorit Kasanen, Pursula ja Sotamaa otsikolla "Tarvitsemme ylivertaista osaamista":

Ajatuksena ei ole heittää romukoppaan perinteistä suomalaista hyvää yliopistojärjestelmää, vaan monipuolistaa ja uudistaa sitä luomalla uudenlainen, uudistumiskyinen ja dynaaminen yliopistokonsepti. Malli olisi kokeilualusta kansainvälisen mallin

mukaan johdetulle yliopistolle. Se toisi kokemuksia tehokkaasta, manageriaalisesta hallintomallista. [...] Kokeilun ydinkohdat ovat todellinen taloudellinen ja oikeudellinen autonomia, ulkoinen hallitus, manageriaalinen johtamisjärjestelmä, kilpailu globaaleilla koulutus- ja tutkimusmarkkinoilla ja kansainvälisesti kilpailukykyiset työehdot ja toimintaedellytykset. Kunnianhimoisena tavoitteena on yltää 10-15 vuodessa maailmanluokan tasolle tekniikassa, liiketoimintaosaamisessa ja taideteollisuudessa, jotka muodostavat ytimen Suomen tulevalle menestykselle.

Saloslais-huippuyliopistolainen maailmankuva on yliopistouudistuksen pontimena sikälikin onneton, että vuoden 2007 jälkeen "dynaamisemman" yhteiskuntarakenteen ja taloudellisen motivoinnin yksinvaltiut on ajanut legendaarisesti karille. Voi kuinka uusina ja ihmeellisinä näitä aatoksia yliopistolaisille toohotetaankaan, huomaamatta, että juna meni jo! Ei kai tämän olisi ihan pakko olla aina Euroopan reuna-alueen tragedia: juuri kun asuntomarkkinat romahtavat Yhdysvalloissa, suomalaiset TV-kanavat ovat täysimmillään amerikkalaisen asuntokuplan kylkiäisiä, "koti kuntoon" ja "mörskästä lukaaliksi" -sarjoja; juuri kun yksimittaisen rahamotivaation taloudellinenkin toimimattomuus syö pankkeja kuin leipää ja vapaiden ja rohkeiden maassa kaadetaan uunituoretta rahaa julkisen sektorin julkisiin töihin (!), suomalainen yliopisto uudistetaan rahamotivaation hengessä niin sanottua tuottavuusohjelmaa noudattaen. Sallikaa meidän tässä kohdassa poistua nauramaan.

Mainituista syistä, tahtoen ja tahtomattaan, suomalainen yliopisto on rakentanut itsestään ajattelun eriön, jossa kerros kerrokselta kuorittuna yliopistolaisesta jää jäljelle löysä ydin, hyveeksi korotettu vaihtoehtottomuus. Lehtori, kanslisti ja projektitutkija ovat jatkuvasti 24/7 -vuorossa odottamassa seuraavaa muistiot, Opetusministeriön juolahdusta ja kehityskeskustelua. Epävarmuus on akateeminen uskonto, ja akateemiset kehityskoordinaattorit ovat sen leipäpappeja. Kaikesta tästä voidaan

kuitenkin kieltäytyä. Aina on (oltava) mahdollisuus sanoa: vastaus on ei. Mielummin ei. Ei kiitos. Ostetaan vähänkäytetty yliopistouudistus mielummin vaikka Kiinasta, Intiasta tai Brasiliasta.

Tulevat yliopistot voivat ottaa vastaan valtion tai muiden tahojen rahaa, mutta vain pyyteettömänä kolehtina. Suoraa vastinetta, tuloksesta puhumattakaan yliopistoilta ei käy vaatiminen. Yhteiskuntatieteelliset ja humanistiset alat tulevat toimeen ilmentävän kolehtia; keskustelu ja kirjoittaminen sujuu kuppiloissa. Luonnontieteilijä tarvitsee laitteistoja, jotka vaativat kolehdin keräämistä, mutteivät kylläkään yliopistoa. Tutkimuslaitos riittää jyvän ja ihmisen kloonamiseen.

Elämän, taidon, lihan yliopisto

Keinotekoiset raja-aidat tieteen, taiteen ja elämän väliltä kaadetaan. Kokeellista yliopistoa ei eroteta kokeellisesta elämästä. Yliopisto itsenäisenä instituutiona ja älyn luostarina voidaan unohtaa. Ajattelun mieli on kiinni jokahetkisessä elämässä, kaikki muu on antautumista vieraantumisen helpoudelle. Arkielämä, taiteenteko ja akateemisuus ovat näin ollen toistensa jatkumia. Etl-yliopistossa taiteen mahdollisuuksia tutkitaan, jotta olisi mahdoton sanoa, onko lavuaari, pyörätie tai nuppineula käyttöä varten vai taide-esine. Lopputyö voi olla veistetty kirveenvarsi tai performanssi, mutta mielummin se sisältää kummatkin. Siitä mitä on tehty, keskustellaan yhdessä. Oppiminen ja tutkiminen ei ole yksin henkinen prosessi, vaan yliopistolaiset ymmärrettään kehoineen ja hermoineen, sukupolvineen ja -puolineen. Kukaan opiskelijoista ei ole uusi, vaan kaikki aloittavat omista taitotiedollisista lähtökohdistaan itselleen sopiviin suuntiin. Kyse ei ole institutionalisoidusta individualismista: elämän yliopistossa kulkee lankoja, jotka yhdistävät elävät hetkeksi toisiinsa, ja tekevät mahdolliseksi taidot, jotka viralliset yliopistot ovat unohtaneet muistaa.

Tulevien yliopistojen toiminta ja kamppailu ei kohdistu valtiota vastaan sen kumoamiseksi tai vallan ottamiseksi. Kyse ei ole vastarinnasta, ei edes vastakkainasettelusta. Tulevat yliopistot eivät vaadi muuttamaan olemisen tai ajattelun tapaa, vaan lähtemään mukaan ja matkaan. Ne sijaitsevat ei-valtion alueella, kuolleen kuninkaan mailla, ja tietävät jo voittaneensa. Nämä yhteiset asennot ja niiden ymmärtämisen tavat ovat vieressä, salassa, välissä, rajalla, keskuudessa ja liikkeellä. Tämä ei tarkoita eskapismia tai kirottujen kätkeytyvää romantiikkaa: tulevat yliopistot ovat täällä keskellä kirkasta päivää ja maailman värisinä, epäpuhtaina, avoimina, huokoisina ja korjaamattomasti kesken.

Varsinkin, ainakin, jopa yliopistoissa pitäisi olla selvää, että teknis-tieteellisen kasvu ei nykyisellään lisää sosiaalista ja kulttuurista oikeudenmukaisuutta. Jo pelkästään siksi tulevat yliopistot annetaan niille, joilla ei ole ollut niihin mahdollisuutta, ja niin ikään nämä ihmiset antavat yliopistoille niiden muutosvoiman. Keitä tarkoitamme? Nykyisten opiskelijoiden ja opettajien lisäksi uusia opiskelijoita, työttömäksi joutuneita, syrjäytyneitä ja syrjäytettyjä: kaikkia, joilla on kysymyksiä jaettavaksi.

III Tietämisen kriisit

Walter Benjamin näki suoraan nykyisyyteen todetessaan alistettujen tradition osoittavan meille, että poikkeustila, jota elämme, on sääntö. Yliopisto yhteiskunnan kuvana pakotetussa ja alati jatkuvassa poikkeustilassa, eikä liene tavatonta sanoa, että sitä se on ollut koko 2000-luvun alun. Kysymys ei ole edes alituisesta muutoksesta, vaan silkasta kiihtyvyyden palvonnasta. Yliopisto (sivistyksen abstraktiona, olemisen eleenä, maantieteellisenä ja yhtä kaikki hengittävänä yhteisönä) on kaikinensa hallinnollisen futurismin vallassa. Tulevat yliopistot korvaavat poikkeustilan kriittisellä hetkellä kriittisellä tilalla, sanan kaikissa merkityksissä. Futuristisen tuhoutumattomuuden uhon sijaan ne ammentavat kriittisyytensä omasta haavoittuvaisuudestaan, siitä tosiasiaista, että ne ovat väliaikaisia ja taipumattoman keskeneräisiä.

Hallintofuturismi on edellyttänyt talouden ja tutkimuksen suhteen nurinkääntöä. Aiemman yliopistokasvatuksen R-T-T -kaava eli oletus rahan muuttumisesta tutkimuksen avulla tiedoksi on uusliberalistisessa järjestyksessä vaihdettu markkinayliopiston T-T-R -kaavaksi eli oletukseksi tutkimuksen tuottaman tiedon muuttumisesta rahaksi kuin taikaiskusta.

Kirjallisuusteoreetikko Stanley Fish väittää markkinayliopiston (the for-profit university) olevan loogisen päätepisteen siirryttäessä yksittäisen professorin älynvälähdyksille ja inspiraatiolle perustuvasta koulutusmallista sellaiseen malliin, jonka keinot ja päämäärät tiivistyvät vaatimukseksi työelämän edellyttämien informaation ja taitojen välittämisestä (päinvastoin kuin tiedon ylijäämä vaatii). Fishin mukaan tässä jälkimmäisessä mallissa ei enää ole väliä, miten välittäminen tapahtuu – ipodilla, tietokonenäytöllä tai etäyhteydellä –, kunhan se vain tapahtuu. Sikäli kun opettajia vielä on kuviossa mukana heidän ansioillaan ja julkaisuillaan (jos niitä ylipäätään on) ei ole juurikaan väliä, sillä opettajista on tullut informaatiokatuja rämällä Toyotoilla kaasuttelevia pitsakuskeja.

Tässä tilanteessa tulevat yliopistot perustavat kahden asian ymmärtämiselle. Ensinnäkin maailma jalkojemme alla on levottomassa liikkeessä. Talouden, yhteiskunnan, politiikan mannerlaatat ovat törmäämässä; esijäritykset on koettu syksyn 2008 aikana. Itse luontokin muuntaa muotoaan. Nykyinen yliopisto ei ole syytön näihin järityksiin. Toiseksi: Suomen yliopisto monine kampuksineen on monien kilpakumppaniensa tapaan menossa täsmälleen vääraän suuntaan, entistä kauemmaksi tiedon moninaisuuden, vapauden ja lihallisuuden kentiltä. Se muuttuu päivä päivältä tarpeettommaksi, vieraantuneemmaksi, kaukaisemmaksi kaikelle sille, mitä meidän on jo lähitulevaisuudessa tiedettävä, osattava ja tehtävä yhdessä. Alkanee ja pian alkavat ovat ainakin taloudellinen, ekologinen ja sosiaalinen kriisi. Tänä aikana oppiminen radikalisoidaan, eli viedään juurille.

Käsitteellisenä lähtökohtana voidaan muistaa erottelu taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen muutokseen. Anarkistiantropologi David Graeber kehuu Chiapasin zapatistoja, koska heillä on ollut rohkeutta "kokeilla millaisia järjestäytymisen, yhteistoiminnan ja harkinnan muotoja tarvitaan luomaan maailma, jossa ihmiset ja yhteisöt ovat vapaita päättämään siitä, millaisia ihmisiä ja yhteisöjä oikeastaan haluavat olla." Mutta millaisesta kumouksesta tässä on alkujaan ollut kysymys? Poliittisesta: julistamme tämän alueen Meksikoa itsenäiseksi. Sosiaalisesta: luomme oman kasvatusjärjestelmämme ja kulttuurimuotomme. Taloudellisesta: keskitymme paikallisen talouden järjestämiseen ja omavaraisuuteen. Kaikki kolme käyvät, muutettavat muuttaen, yliopistoille.

Keskiaikainen yliopisto

Ruokavalio koostuu pääosin juureksista, ja yliopistoissa keskitytään vapaisiin taiteisiin, joita on pian jo toistakymmentä.

Universitas on oppineiden ja oppilaiden itsenäinen kiltä. Opiskelijat ovat virkavallan koskemattomissa useimmissa Euroopan sivistyskaupungeissa ja kaikilla kampusalueilla. Luennot pidetään siellä, missä tilaa on. Opiskeluun on vähän nykyistä enemmän aikaa: kandidiksi kuudessa vuodessa ja 12 vuoden maisterisopinnot päälle. Aristoteleella on Euroopan kovin viiteindeksi. Tuottavuus lasketaan pelastettujen sielujen määrässä, ja meillä on vuosisadat aikaa väitellä enkelien hierarkiasta ja itujen oikeista istutusajoista.

Me emme tiedä, millainen maailma on viiden, kymmenen saati viidenkymmenen vuoden päästä. Juuri siksi tarvitaan yliopistot monikossa. Ajatus, jonka mukaan asiantuntijat jalostavat tiedon huippuunsa politiikan ja markkinoiden hyödynnettäväksi, oli viime vuosisadan johtotähti, joka antoi meille ennennäkemättömän määrän aseteknologiaa, sosioteknologiaa, luonnon tuhoa ja ihmisen arvokkuuden polkemista. Intialainen Vidya Ashram -kollektiivi sanoo asian laittamattomasti: "Kahdeskymmenes vuosisata oli tiedon. Se oli myös ennennäkemättömän väkivallan vuosisata. Tuottamamme tieto käännetään meitä ja koko yhteiskuntaa vastaan. Näin kävi jo yliopistojen tiedolle, mutta muodostumassa oleva tietoyhteiskunta näyttää olevan poikkeuksellisella tavalla suunniteltu tiedon kaappamiseen ja tiedon kääntämiseen sen tuottajia vastaan. Tieto on globaalin pääoman ja globaalien väkivaltakoneistojen palveluksessa." Moni muistaa Yhdysvaltain presidentti Eisenhowerin varoituksen "teollis-sotilaallisesta järjestelmästä" (military-industrial complex), kuinka se uhkaa viedä poliittiselta päätöksenteolta tilan. Samaan hengenvetoon Eisenhower, entinen Columbian yliopiston rehtori, kuitenkin jatkaa toteamalla, että sama megakone uhkaa tieteen vapautta jo pelkällä koollaan: teollis-sotilaallisen järjestelmän tutkimusrahoituksesta tulee älyllisen uteliaisuuden korvike. Eisenhower pelkää tutkijoista tulevan megakone-rahoittajien sätkynukkeja.

Autonominen globaali yliopisto

Jotta AGU olisi autonominen, sen tietotoimintojen täytyy olla vapaita poliittisesta, taloudellisesta ja sotilaallisesta painostuksesta. AGU ei ole vain tiedon tuotannon paikka. Se on samalla tiedon tuottajien yhteistyön paikka ja paikka, jossa he voivat välttyä toimimasta yhdessä globaalin tietohallinnon kanssa. Tässä mielessä kyse on pikemminkin liitosta [union]. AGUn on selvitettävä, miksi tietomme käännetään meitä vastaan. Sen on luotava solidaarisuutta yliopiston rajojen yli. Se ei ole luovuuden ja tuotannon linnake. Se on dialogin, solidaarisuuden ja järjestäytymisen elin. Sen on pyrittävä organisoimaan tiedon tuottajien suhteellisen etuoikeutettu joukko haastamaan globaalit riiston ja väkivallan mekanismit. Sen on paljastettava tavat, joilla tiedosta tulee voitontavoittelun väline ja ase yhteiskuntaa vastaan. Sen on vapautettava tieto näistä ehdoista. Näitä tarkoituksia varten AGUn on levitettävä yhteistoiminnasta kieltäytymisen virusta kaikille yliopistoille. Erilaiset itse-opiskelun ja yhteisöllisen oppimisen hankkeet, joita esiintyy yliopistoissa ja niiden liepeillä, on nähtävä juuri yhteistoiminnasta kieltäytymisenä: ne kieltäytyvät tukemasta uutta kontrolloidun tiedon järjestelmää, jossa opiskelijat ja opettajat toimivat voitontavoittelun ehdoilla. Yhteisöllinen itsekasvatus vastustaa tiedon tuottajien tyhmittämistä ja pyrkii vapauttamaan tiedon dekaanien, johtajien, managerien ja vuokraisäntien käsistä. AGUn pitää yhdistää nämä yhteistoiminnasta kieltäytymisen teot tutkimuksiin, jotka paljastavat asioiden vallitsevan tilan. AGU on paikka dialogeille ja käänöksille kieleltä toiselle. Se kylvää siemeniä tiedon satyagraha-liikkeelle. Tiedon satyagraha tarkoittaa, että episteemisten arvojen täytyy olla erillään markkina-arvoista, ja yhteydessä totuuteen ja oikeuteen. ("Yhteistoiminnasta

kieltäytyminen" ja "satyagraha" ovat perintöä Brittiläistä imperiumia vastaan käydystä väkivallattomasta kamppailusta Intiassa.) AGU osallistuu tiedon uudelleenmäärittelyyn ja yliopistojen uudelleenrakennukseen. Sen tarkoitus on muodostaa yliopistoja, jotka perustuvat tiedon runsaudelle, niukkuuden jakamisen vastakohtana. Se haastaa vallitsevat tiedon jaottelut asettamalla ihmisen episteemisenä olentona keskiöön.

Vidya Ashram, <<http://www.vidyaashram.org/>>

Varmistuaakseen tukahduttavan tiedon voimasta tarvitsee vain katsoa maisemaa: kehitysmaiden viljelijät eivät saa kasvattaa omia siemeniään, koska ne on patentoitu. Kymmeniä prosentteja maailman tutkimusmenoista käytetään sotaan ja aseisiin. Me tiedämme, miten "alkuasukkaiden" mailta saadaan kaivettua talttaania tai kultaa halvalla, mutta me emme tiedä, miten alkuaasukkaille saisi puhdasta vettä juotavaksi sen jälkeen. Me osaamme laittaa sademetsän tuottamaan polttoainetta autoille, mutta me emme tiedä, kuinka monta eläinlajia sademetsissä asuu. Me osaamme laskea, kuinka monta euroa asuntolainan maksussa säästyy, kun keskuspankki laskee korkoa 0,25%, mutta me emme tiedä, onko taloustiede tiedettä. Varsinkaan emme tiedä, kuinka monta ihmistä maapallolla voi elää esimerkiksi keskimääräisellä suomalaisella vuoden 2009 elintasolla. Ainakaan emme tiedä tietävämmme. Ei tätä tiedettä, ei enää.

Ja kas, sama on huomattu myös Ranskassa: "Tänä päivänä tieteellinen tutkimus haluttaisiin saattaa tietäntyyppisen poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen organisaation ohjaukseen. Se haluttaisiin alistaa sellaiselle globaalille mallille, joka on vastikään romahtanut surkeasti, vetäen vanavedessään köyhyyteen miljoonia miehiä ja naisia... Siksi, että sitä ohjaamassa oli kourallinen toistaitoisia, joista suuri osa oli valmistunut maailman parhaista kauppakorkeakouluista." (Dufoyer 2009.) Tai sama asia vielä suoremmin sanoen, talouskriisi on myös yliopistojen syytä:

"Korkeakoulutuksen ja heiveröisen päätöksentekotaidon välillä vallitsee empiirinen positiivinen korrelaatio" (Lautensach & Lautensach 2009).

Alkanut lama järjestää peruskivet uudelleen. Globaali finanssikriisi olisi peräti lystikäs, jollei se olisi niin karmea. Muutamassa kuukaudessa niin Suomen valtiovarainministeri kuin Yhdysvaltain republikaanit joutuivat pyörtämään pyhät puheensa talouden kasvusta, markkinoiden vapauttamisesta ja yksityisyritysten kansallistamisesta (heinäkuussa 2008 Katainen arvioi, että Suomi ei joudu finanssikriisiin kouriin; lokakuussa hän ennusti parin-kolmen vuoden laskukautta; joulukuussa valtiovarainministeriö näki tilanteen niin sekavaksi, ettei taloutta käy ennustaminen lainkaan). Lokakuussa 2008 kuuluisa "velkakello", joka reaaliaikaisesti ilmoittaa USA:n valtionvelan suuruuteen New Yorkin Times Squarella, jäi muutoksen jalkoihin kun sen 13-paikkainen numerotaulu ei enää riittänyt. Islannissa autojen myynti romahti samassa kuussa 95% ja ensimmäistä kertaa IMF tuli tukemaan niin kutsuttua länsimaata. Muutoksen nopeutta ja ennakoimattomuutta kuvaa, etteivät taloustieteilijät ole samaa mieltä edes siitä, onko edessämme deflaatio vai inflaatio. Joka tapauksessa kokonainen työttömien tsunami tulee iskeytymään teollisuusmaihiin lähikuukausina.

Ehkä käsittämättömin, uskomattomin, pöyristyttävin viime vuosisadan tieteen saavuttamattomuuksista on, että kukaan ei tiedä, miten sivilisaatiomme aikovat selvitä ilman runsasta ja halpaa öljyä. Maailmalla kulutetaan nykyään päivittäin noin 86 miljoonaa tynnyriä öljyä. On laskettu, että länsimaisella ihmisellä on tämän energian kautta noin 100 energiaorjaa käytössään. Nyt öljy alkaa loppua, varsinkin halpa öljy. Sama energiamäärä saataisiin 2500 Olkiluodon voimalasta; jos seuraavan 50 vuoden ajan joka vuosi rakennettaisiin 50 ydinvoimalaa.

Urakka on mahdoton, jo siksi, että uraani loppuisi vielä öljyä nopeammin. Hiilivoimaloita tarvittaisiin runsas sata lisää joka vuosi 50 vuoden ajan ja jos ne käynnistettäisiin ... no, ei maksa vaivaa. Valtavin tehtävä syntyy maanviljelystä, joka niin kutsutun "vihreän vallankumouksen" vuoksi on hyvin riippuvainen paitsi polttomoottoreista,

myös fossiilisista polttoaineista tehtävistä lannotteista. Öljyhuipun mentyä ohi (konservatiivisimpienkin arvioiden mukaan meidän elinaikanamme) talouden "kasvattamisesta" tulee Sisyfoksen urakka.

Näistä syistä kasvuhakuinen kapitalismi kohtaa lähes täydellisen myrskyn. Finanssikriisi lopettaa luoton, hävittää kokonaisia rahajärjestelmiä ja järjestää taloudelliset voimasuhteet uudelleen samaan aikaan kun öljyhuipun ohittaminen tekee jatkuvan vuosittaisen energialisäyksen mahdottomaksi. Ilmastonmuutos jyrää teollisten yhteiskuntien oikeutuksen kivijalkaa. Sodat luonnonvaroista ovat jo alkaneet, Irakissa, Sudanissa, Kongossa, Nigeriassa. Kuka tietää, voiko kapitalismia olla olemassa taloudessa joka ei kasva? Entä taloudessa, joka kutistuu vuosi vuodelta?

Off-the-grid-yliopisto

Yliopisto on riippumaton sähköverkosta, tietoverkosta, tieverkosta. Aamulla keitetään porukalle puuro ja keliaakikoille poimitaan marjat. Kaikki tarvittava tuotetaan kampuksella. Käytössä on täydellinen kierrätys, kehdosta kehtoon, lehdosta lehtoon. Vailla lumoavaa tiedonvälitystä artikkelien julkaisuun ja yhteistyöhön virolaistutkijoiden kanssa käytetään pullopostia. Kansallistottelemattomuuden nimissä yliopistolaiset eivät ole yhteistyössä valtion viranomaisten kanssa. Kun totunnaiset järjestelmät sortuvat, Bataillen koottuja kopioidaan tuohille kodan nurkassa. Syksyllä kirjat vaihdetaan suolaan ja taljoihin. Off-the-grid yliopiston erikoistapaus on metsästäjä-keräilijä -yliopisto, joka näkee maanviljelyn ja symbolisen kielen kaiken vieraantumisen syynä. Puuro tehdään männynsiemenistä. Urbaaneissa ympäristöissä keräilyä harjoitetaan Agnès Vardan elokuvan "Les Glaneurs et la glaneuse" hengessä. Opetellaan kiviin piirtämistä.

Lähes kaikki menee uusiksi, suuremmassa mittakaavassa kuin Neuvostoliiton romahdettua. Mutta vaikka "virallinen" yliopisto on näissä

olosuhteissa hukassa, uskomme, että tulevat yliopistot ottavat paikkansa jälkimodernin ajan täysivaltaisina jäseninä. Aidosti autonomisina ja omavaraisina ne saattavat olla köyhiä, mutta eivät niukkoja. Niillä on loputtomiin tuhlata aikaa, tarmoa ja keksimisen iloa.

Vertauskuva maailman muutoksen merkityksestä uusille yliopistoille saadaan pienpellon pientareelta. Lasse Nordlund on Itä-Suomessa elävä omavarainen maanviljelijä, joka tekee myös vaatteensa ja työkalunsa itse. Hän ei pyri takaisin menneeseen ihannetilaan, vaan painottaa, että ilmastonmuutoksen aikaan tarvitaan kriisimaanviljelystä. Ei pidä luottaa liikaa puhtaisiin lajikkeisiin tai yksittäisiin geenilinjoihin; ei myöskään siihen, että pystyisi aina viljelemään maata samoilla kohdilla. Kriisimaanviljelijän pitää olla valmis vaihtamaan lajikkeita ja viljelytapoja ilmaston ja olosuhteiden muuttuessa, ehkä jopa valmis siirtymään uusille maille. Omavaraisuuden periaatteet pätevät myös tiedon ekologiaan:

Vapaa tieteenharjoittaminen yliopistoissa ihmiskunnan hyväksi on kaunis myytti, josta on erkaannuttu kauas, mikäli sitä on koskaan harjoitettukaan. Yliopisto hankkii taloudellisesti hyödynnettävää tietoa ja auttaa monopolisoimaan sitä yhteistyössä etujärjestöjen kanssa. Epäkaupallisesti toimivien tahojen osaksi jää helposti riippuvuus jostakin tekijästä, joka voi pettää ja lopettaa arvokkaan työn hetkessä. Omavaraisuus tuo mukanaan sen, ettei kertyvää tietotaitoa mm. luonnonläheisistä elämäntavoista tarvitse pantata kilpailusyistä. Ihmisen henkinen perintö voi siirtyä vapaassa käytössä ilman että tekijänoikeudet ja patenttilainsäädäntö sitä estävät. Ajatukset voivat vapautua oleelliseen meitä uhkaavien muutosten edessä. (Nordlund, *Elämämme perusteista*)

Sama koskee oppimisen tulevaisuutta. Vertaus pitää lukea tarkkaan: kriisiaika vaatii yhdeltä ja samalta ihmiseltä valmiutta viljellä omaa sivistystään ja kulttuuriaan monilla eri saroilla ja tavoilla. Tämä ihmisen

laaja-alaisuus ja kypsyys on eri asia kuin työnjaollinen erikoistuminen tai muutos muutoksen itsensä vuoksi "dynaamisuuden" nimissä. Itse asiassa kriisioppiminen kuten kriisimaanviljelyskin vaatii paljon keskittynyttä ja paneutunutta syventymistä, rauhallisuutta ja kiirettömyyttä. Jokainen ihminen on jo lihallinen, psyykkinen, sosiaalinen ja henkinen ykseys. Siksi tulevien yliopistojen itseymmärrys rakennetaan elämäntkokonaisuuden varaan ja sen ehdoilla, mikä voidaan itse kasvattaa ja yhdessä kysyä. Tässä kehyksessä kasvu mitataan kuusenkerkistä, ja kuka tahansa on ei-tiedon asiantuntija. Silloin ensimmäiset muurahaiset ovat jo löytäneet polkunsä LHC:n törmäytystunneleihin. Yliopistot nousevat sieninä, niiden rihmastot haarahtavat, nopeasti ja monina.

Sodanjälkeinen uudelleen rakentuva Suomi oli hieno projekti; tai ainakin se tarjosi monille sitä, mitä alettiin pitää ihmisen hyvänä: työtä, koulua, taloudellista ja sosiaalista turvaa, sekä palkkatyöstä vapaata aikaa, jonka saattoi käyttää kuinka kulloinkin itsensä sivistämiseen, rakastamiseen, joskus kauniiseen turhuuteen. Mutta kuten sitten nähtiin, hyvinvointivaltio toimi isäntänä loiselle nimeltä uusliberalismi (nimityksiä on tietysti muitakin). Röyhkeän hulttiokapitalismin oli helppo ottaa järjestys haltuun ja toisaalta valtion oli helppo mennä mukaan kapitalismin uuteen kuvioon. Sekavampi, epävakampi, häröisempi ja säröisempi, paikallisesti organisoitu ja monimuotoisempi sosiaalinen muodostelma on tässä mielessä kestävämpi. Siksi tulevaa yliopistoakin ajatellen monimuotoisuus on hyve; puhukaamme siis tulevista yliopistoista monikossa.

IV Alistettu akatemia

Yliopistojen sisällä poikkeustilasta on tullut hallinnan paradigma. Jos yliopistot haluaisivat pitää kiinni yhdestäkään mahdollisuudesta olla totta, niiden olisi päästävä poikkeustilasta kritiikin ja siitä seuraavan kriisin tilaan. Olemme nähneet, että suurin osa kritiikistä kilpistyy vastarinnaksi nykyisyydelle, jonka kautta yliopistovallan on helppo oikeuttaa itsensä. Vastarinnan muodostamaa tilannetta kutsutaan "keskusteluksi", vaikka yliopistolaisten neuvotteluasemat on jo saneltu ennalta. Yliopistolaisten annetaan esittää mielipiteensä, mutta vain siksi, että valtaapitävät tietäisivät millaiseen – konsulttitermein – "normaaliin muutosvastarintaan" varautua. Ei resistanssia, ei enää.

Tämä kirja ei halua osallistua keskusteluun, vaikka se siihen hyväksyttäisiinkin. Sen sijaan kysymys on liikkeelle saattamisesta. Yliopistollista keskustelua enemmän yliopistolaisia yhdistää heidän kädensä, jalkansa ja aivonesteensä. Ei tarvita reformistista "yliopistokulttuurin muutosta", vaan tulevien yliopistojen näkyviksi tekemistä, niiden auttamista ja uusien luomista. Tulospalkkauksen sijaan tulevat yliopistot tarvitsevat sitä, mitä yliopistolaisilta on aina löytynyt: älyn vaaliheimolaisuutta, jolla rakennetaan kysyviä yhteisöjä.

Paradoksaalista on, että mikä tahansa yliopistossa kehitelty kriittinen teoria, mikä hyvänsä väläys radikaalin valistunutta ajattelua muuttaisi nykyisen akateemisen vallan järjestyksen, jos se vain otettaisiin käyttöön, jos sen nimissä toimittaisiin.

In-yer-face -yliopisto

Yliopisto tähtää laajamittaiseen ja sarjalliseen yhteiskunnalliseen provokaatioon. Syyslukukausi käytetään häpeämättömien

iskulauseiden keksimiseen ja epäsovinnaisuuksien testauksiin työryhmissä. Keväällä tutkimusryhmät jalkautuvat kaduille, eduskunnan kahvilaan ja oopperoiden lämpiöihin.

Samoin mikä tahansa Opetusministeriön yliopistomalli olisi hyvä, jos sitä noudatettaisiin jonkin aikaa, esimerkiksi 20 vuotta. OPM:lle käy yliopistojen suhteen mikä tahansa muutos, paitsi yksi: työrauhaa siellä ei saa olla. Pätkätyöt, jotka valtion yliopistoissa lienevät yleisempiä kuin missään muulla työpaikalla, ovat yksi työrauhattomuuden kivijalka. Yliopistolaiset on pidettävä liikkeessä ja kiireessä kuin Orwellin kuvittelemassa totalitaarisessa valtiossa: yksi työläisistä kaivaa kuopan, jonka toinen tulee täyttämään. Kehittämis- ja edistämishankkeita on tehtävä niiden itsensä vuoksi, vain tällä tavoin yliopisto voi pysyä paikallaan ja säilyttää vaalimansa hallinnolliset neuroosit. Paradoksia lisää, ettei kukaan varsinaisesti halua tätä tai pyri siihen; niin on vain tehtävä jonkin nimeämättömän edessä. Nimityksiä toki on "kansainvälisestä kilpailukyvyystä" "ennakoimattomaan tulevaisuuteen", mutta nämä ovat niin abstrakteja ilmaisuja, ettei niille ole merkityksellistä saati ymmärrettävää sisältöä.

Moni huutaa: yliopisto on liian teoreettinen! Mutta yliopistoon pitää saada lisää teoriaa. Teoria ei tällöin ole harmaata, kuivaa ja "valmista", vaan syntyy käsittämisestä; ajatuksin, keskusteluin ja kätten töin. Teoria voi olla myös taistelevaa tai sitoutunutta, oikeastaan aina onkin. Teoria ei ole käytännön vastakohta, vaan niiden suhde dialektinen, niiden välillä on toisiinsa palautumaton jännite: "paitsi että teoria on käytännön käsitteellinen perusta, se tekee selkoa myös siitä, miksi käytäntö on tuomittu epäonnistumaan. ... Radikaaleimmillaan teoria on teoriaa epäonnistuneista käytännöistä: 'Juuri tämän vuoksi asiat menivät mönkään'." (Zizek 2008, 3.) Yliopiston pitää sisältää tässä radikaalissa mielessä oma teoriansa; pohtia omaa epäonnistumistaan; miksi kaikki meni niin kuin meni.

Teoriassa epäonnistumisesta tai epäonnistumisen teoriassa on lähdeittä lähteä liikkeelle muutamista kriittisistä pisteistä, ja otettava tarkasteluun toiminta- ja käyttäytymismallit, joihin tulevaisu yliopistoissa ei ainakaan nojata. Vertaisuutta on monenlaista; laitostekulttuureissa kukoistaa liian usein "väärä vertaisuus", jossa keskeistä näyttää olevan ajatus kaikkien tasa-arvosta, mutta niin, että toiset – kuka milloinkin, mutta yleensä pieni valikoitu miesprofessorikaarti – ovat tasa-arvoisempia kuin toiset. Kuvioon liittyy toisten haukkuminen selkien takana, työtovereiden jakaminen siekailematta ystäviin ja vihollisiin, arveluttavien lojaliteetti- ja kumppanuussuhteiden rakentelu arveluttavien päämäärien saavuttamiseksi, sekä näennäisen vallan antaminen sille, joka tuo jotain näkyvästi hyvää laitokselle, eli niin sanottuja taloudellisia resursseja – vain joitain väärän vertaisuuden piiloperiaatteita mainitaksemme. Ei tarvitse alleviivata, kuinka mauttomalta tämä saa lähes kaiken maistumaan niin sanotuissa työyhteisöissä sillä lisäefektillä, että se nostaa joidenkin työn arvoon tehden toisten työn miltei kokonaan näkymättömäksi. Yleensä kuitenkin kenenkään työlle ei jaeta liiemmälti tunnustusta, joskus jotkut mainitaan.

Ennen puhuttiin kritisoiden modernien yhteiskuntien, politiikan ja tieteen byrokratisoitumisesta. Nyt puhutaan niiden estetisoinnista, mikä tarkoittaa asian ja esityksen 'väliin' jäävää esteettistä tilaa. Ongelmaksi tämä muuttuu, kun asia häviää ja esityksestä tulee pelkkää estetiikkaa, tyyliä, muotoa, pintaa. Ongelma on sama byrokratian toiminnassa. Oikeuttaakseen oman olemassaolonsa sen on panostettava estetiikkaan, kun hallinnoitavia asioita ei enää ole kuin kuvitelmissa. Nämä kuvitelmat sen on luotava itse mietinnöiksi, opetussuunnitelmiksi, arvioinneiksi, auditoinneiksi (tehtäväsi on keksiä lisää; jos keksit enemmän kuin kolme, voit raportoida sen Opetus- ja tutkimushenkilöstön henkilökohtaisen työstä suoriutumisen arvioinnin yhteenvetolomakkeessa (lomake 3c), täytettyäsi ensin lomakkeen 3a "Pääkriteerit ja täsmentävät tasokohtaiset kriteerit").

Opetushallinto on esimerkki byrokraattisesta estetismistä, joka saa brändäyksillään parhaillaan paljon pahaa aikaan yliopistoseurakunnassa.

Hallintoesteettisten kuvitelmien jäljet ja ”yhteiskunnallinen vaikuttavuus” näkyvät sitten tuonnempana. Designereille, mainosmaakareille, äänimaisemaveijareille sekä muille mielen manipuloijille, pään puhaltajille ja estetiikan asiantuntijoille on kysyntää. Toisaalta tarvitaan mediakasvattajien sankka sissiarmeija, joka auttaa lapsia sen jälkeen kun niiden pieniin päihin on ensin ajettu kuormakaupalla koksikuonaa ja eksytelty niihin Tomit & Jerryt sikin ja sokin & tillintallin. Estetiikalla on satakertaisesti parempaa tekemistä kuin olla akateemisen mainonnan renkinä. Tulevat yliopistot eivät brändää itseään, imagonrakennuksen sijaan ne keskittyvät kuvainkaatoon.

Dialogi-yliopisto

Opintopisteistä luovutaan. Tutkinnoista luovutaan. Opettajat ja opiskelijat päättävät kurssien sisällöistä yhdessä. Pääasiallinen oppimistapa on lukupiiri ja keskustelu. Tarvittava arviointi toteutuu vertaisarviointina. Osan opinnoista voi suorittaa edelleen tenttimällä ja kirjoittamalla, mutta etenkin suullisina tentteinä ja projekteilla, joissa sovelletaan ja kokeillaan teorioita käytäntöön. Gradun voi tehdä puhutussa muodossa. Opiskelija valmistuu, kun hän kokee olevansa valmis. Vain harva kehtaa ja viitsii valmistua; valmistumista pidetään huonon maun osoituksena. Jotkut kuitenkin hyväksyvät sen, jos syynä on valmistumisjuhlien järjestäminen.

Luettuaan kulttuuriministeriaikanaan 1990-luvun jälkipuolella kasan tulevaisuus- ja innovaatiomuistioita Claes Anderssonilla välähti: helkkari, nämä hallintodokumentit eivät kuvaakaan tätä maailmaa, vaan niissä luodaan fiktiota, ”jonka avulla pyritään vahvistamaan tiettyjen ryhmien identiteettiä ja asemaa yhteisössä tai yhteiskunnassa. Tiedepolitiikkaa ilmentävät tieteen, tutkimuksen ja teknologian strategiat toistavat näitä mantroja. Välillä tuntuu siltä, että kun oikein monta kertaa peräkkäin

sanotaan tulos, innovaatio, tulevaisuus, huippuosaaminen, joltain merkittävää tapahtuu. Tällä tavalla rukous perinteisesti toimii.” Andersson muistuttaa kirjailija J.G. Ballardin sanoista romaanissa Crash, jossa todellisuuden ja fiktion suhde vaihtavat paikkaa: ”Elämme erilaisten fiktioiden määräämässä maailmassa. Kuvitelmat ovat jo keskuudessamme, kirjailijan tehtävä on luoda todellisuus”. Se on myös tulevien yliopistojen tehtävä.

Hyvä esimerkki hallintoestetiikasta on niin kutsuttu valtion tuottavuusohjelma, jonka vuoden 2008 väliarvointiraportti totesi tyhjäksi: mitään tuottavuutta ei ole saatu aikaan. Päinvastoin, arvioinnissa todetaan, että tuottavuusohjelman tavoitteiden toteutuminen ei takaa kokonaistuottavuuden kasvua: ”Väliarvointiraportissa tuodaan esiin tuottavuushankkeen yksi keskeinen ongelma – kehittämistoimenpiteet ja henkilöstön vähennysvelvoitteet eivät tue toisiaan”. Käytännössä tuottavuusohjelma on tarkoittanut valtion henkilöstön vähentämistä. Vuodesta 1992 vuoteen 2001 opiskelijoiden määrä kasvoi 33 %, maisterien määrä 38 % ja tohtorien määrä 128%. Opettajien määrä sen sijaan supistui 3%. Parissakymmenessä vuodessa yliopisto-opiskelijoiden määrä opettajaa kohden on kaksinkertaistunut. Ollaan Orwellin uusi kielen maisemissa: ”tuottavuus” tarkoittaa heikennystä.

Toinen samanlainen toimi on ”rakenteellinen kehittäminen”, joka muotivirtauksina jokusen vuosikymmenen välein joko suurentaa yliopistojen ja laitosten yksikkökokoja tai sitten pienentää sitä. Nyt on taas meneillään suurennuskierros. Suuremmat kokonaisuudet on korotettu – tuottavuusohjelman laineilla – itseisarvoiksi; huippuyliopisto, taideyliopisto, yliopistoallianssit ja -konsortiot kilpailevat suuruudellaan strategisen kehittämisen karkkirahoista. Suuruuden ruma kauneus on sokaissut hallintoesteetit niin, ettei kokemuksellisia tosiasioita suuruuden hyödyistä ja haitoista ole välitetty käsitellä. Onhan itsestäänselvää, että jos

kriteerinä on taloudellinen tehokkuus ("tuottavuus") eli kaikkien tulosityksiköiden kilpailu kaikkia vastaan, suurin on kaunein.

Hallintoestetismin kerrannaisvaikutukset kumuloituvat uudessa yliopistolaissa. "Yliopistoissa vallitsee tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus", todetaan lakiluonnoksen alussa toiveita nostattavasti. Heti seuraavassa lauseessa vedetään takaisin: "Opettajan on kuitenkin noudatettava koulutuksen ja opetuksen järjestämisestä annettuja säännöksiä ja määräyksiä." Ähäkutti: uusia säännöksiä voidaan keksiä aina tarpeen mukaan hallituksen väristä ja taivaankappaleiden asennoista riippuen.

Sama silmänpääntö toistuu yliopistojen tehtäviä määriteltäessä: "Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä" Seuraavaksi kiirehditään määrittelemään, mitä vapauden pitää palvella: isänmaata, ihmiskuntaa, yhteiskunnallista vaikuttavuutta, talouskasvua ja kansainvälistä tasoa, toisin sanoen Raimo Sailasta, Microsoftia, Nokias, SanomaWSOYtä, Bolognan sopimusta ja shanghailaisia listanlaatioita.

Lisäksi lakiehdotuksessa luodaan byrokraattinen kontrollijärjestelmä, jonka mukaan "yliopiston tulee toimittaa opetusministeriölle sen määräämät koulutuksen ja tutkimuksen arvioinnin, kehittämisen, tilastoinnin ja muut seurannan ja ohjauksen edellyttämät tiedot ministeriön määräämällä tavalla" (48§). Siis sekä arvioinnin että kehittämisen että tilastoinnin että seurannan ja ohjauksen edellyttämät tiedot. Arviointi, seuranta ja ohjaus eivät yksistään riitä edes pyhäksi aluksi!

Entä mitä mahtaa sanoa "Ministeriön määräämällä tavalla"? Nämä muotoilut riittävät osoittamaan, että uudessa yliopistolaissa yliopistoille tarjotaan näennäistä vapautta ja autonomiaa, mutta ehdoilla, joilla on helppo perustella mitä hyvänsä uutta akateemisen vapauden rajoitusta. Yliopistolaisille ei ole luvassa edes näennäistä vapautta. Kohta viimeinen vapaa on managerialistinen uusi yliopisto, tuo "itsenäinen oikeushenkilö", jolla on luovuttamaton oikeus myydä itsensä eniten tarjoavalle. Entä jos

yliopistoissa vallitsisi tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus, ehdoitta ja perustavasti? Sellainen vapaus olisi ihmisiin luottamista, kriittisen järjenkäytön mahdollistamista ja niin nykyhetken vastaista, että siitä täytyy tulla totta.

Sama futuristinen esteettinen paine koskee opettajan, tutkijan ja opiskelijan identiteettiä. Kuten Ilkka Kauppinen ja Olli-Pekka Moisio artikkelissaan "Taloudellisista intresseistä ja vanhoista kaunoista kumpuava korkeakoulupolitiikkamme" toteavat: "Uuden yliopiston sankari ei näyttäisi enää olevan henkilö, joka on samanaikaisesti oppinut ja opettaja, vaan organisaatioita yleisen ajanhengen ja logiikan mukaan kehittävä hallintovirkailija". Karuintahan ei ole se, että hallintoa ja hallinto-henkilökuntaa on paljon, vaan se, että tästä ja hallintoväen ahkeruudesta huolimatta (vai siitä johtuen?) myös tutkijoiden ja opettajien on koko ajan hallintoiva enemmän, varsinkin itseään. Miten sen runossaan totesi Saarikoski: "Minä nousin yliopiston katolle ja huusin: Looginen ajattelu johtaa tuhoon ja sortoon."

Seuraa tuokiokuva sähköpostilistoilta. "Helmikuun 2009 aikana estetään SoleCRIS-järjestelmään tallentaminen ainakin vuoden 2008 julkaisujen, vierailujen ja kv. konferenssien osalta. Neuvottelemme vielä toimittajan kanssa lukittumisen erilaisista toteuttamistavoista, mutta varmaa on se, että tallentamisen esto tehdään jollakin tavalla," kirjoittaa yliopiston suunnitteluosaston suunnittelusihteeri, ystävällisesti, annettuja ohjeita kai noudattaen. Tässä päiväkäskyssä on pienoisloissa, sanoisimmeko peräti fraktaalisesti, tiivistetty se, mitä kutsumme hallintofuturismiksi. Kenen kanssa yliopistossa neuvotellaan, kenen ehdoilla tätä työtä tehdään, mitä yliopisto tänään on? Ja ennen muuta, ketä tällainen palvelee? Miksemme laiteta samalla yliopiston ovia munalukoilla lukkoon? Kun hallinnon epäluottamus kasvaa, on aika miettiä yliopisto uusiksi, tai toimia tuon epäluottamuksen mukaisesti eli olla yksinkertaisesti välittämättä tyhjänpäiväisistä uteluista. Kysyimme asiasta verkkosivuiltamme kommentteja

yliopiston johdolta ja tiedehallinnon edustajille, ja saimme tällaisia vastauksia:

"Kuulostaa niin älyttömältä, että voisi epäillä vaatimuksen tulevan yliopiston ulkopuolelta. Tietotekniikan tärkeimmäksi tehtäväksi näyttää tulleen kontrolloinnin teeskentely." "Yritän ottaa selvää, mikä tässä nyt oikein on takana." "En ole käyttänyt näitä hienoja järjestelmiä niiden nöyryyttävän funktion vuoksi." "Hallinnon tehtävänä pitäisi olla työntekijöiden auttaminen. Lakiuudistuksen myötä yliopistossa valta siirtyy virkamiehiltä akateemiselle yhteisölle – ainakin jos se niin haluaa. Akateeminen yhteisö voi myös yrittää jatkaa kuten nyt, toimien ikäänkuin laki ei muuttuisikaan ja jättäen vallan hallintoon. Tätä itse pelkään. En ymmärrä, miksi helmikuussa viime vuoden tietoja ei saisi tuonne järjestelmään tallentaa. Ei kai sellaista syytä voi olla. Tilastot tietysti ajetaan jossain vaiheessa, mutta entä sitten? Lisäksi kun ohjelmistojen teko on vaikeaa ja kallista, niin on vaikea ymmärtää, miksi ne resurssit käytetään mokoman lukituksen toteuttamiseen. Jos olisin tuo ohjelmistotoimittaja, niin en varmaan tietäisi, pitäisikö itkeä vai nauraa..." "Tuo sama muotoilu osui omaankin silmääni, ihmettelin sitä suuresti. Huolihan oli, että julkaisujen määrä on laskenut kaikilla laitoksilla. Kysyä tietenkin voi, onko tosiaan julkaisujen määrä vähentynyt, vaiko uuteen järjestelmään tallennettujen julkaisujen määrä."

Kyselykierroksen jälkeen suunnitteluyksikkö vastasi: "Juha Suoranta on lähestynyt teitä viestillä, johon hän on kopioinut pienen osan viestiä, jonka olen lähettänyt SoleCRISin laitoksen yhdyshenkilöille. Alkuperäinen viesti on lähetetty yhdyshenkilöille muistutukseksi siitä, että vuoden 2008 tietojen tallentamisaika loppuu eikä helmikuun aikana voi enää tallentaa julkaisu-, vierailu- ja konferenssitietoja. Tämä on ollut yhdyshenkilöiden tiedossa jo aiemminkin. Helmikuun aikana kirjasto tarkastaa julkaisujen

tiedot, jonka jälkeen järjestelmästä ajetaan vuoden 2008 tilastoraportit. Alla on kopioitu kokonaisuudessaan lähettämäni viesti. Tämän viestin lisäksi olemme useaan otteeseen tiedottaneet muillakin viestellä ko. asiasta." Se oli hallinnon vastaus hallinnoiduille. Kukaan meistä ei edelleenkään tiedä, mistä nämä järjestelmät, määräykset ja lukitukset tulivat. Kukaan ei edes johtoportaan seiso niiden takana... Siinä ne kuitenkin ovat edessämme, vaikkemme niitä toivoneet. Silti "jalka potkee, suksi notkee, sujuilevi sukkelaan, jalkaa-aa potkee suksi notkee suu-jui-lee-viii suu-uu-ukkelaan!"

Mikä koskee yksittäistä yliopistolaista, koskee koko yhteisöä, tiedettä ja sen identiteettiä. Futuristisia suunnitelmia ja unelmia luonnehtii innovaatioihin keskittynyt näkemys tieteestä, johon kuuluvat nopean hyödyn tavoittelu, tutkimustulosten tuotteistaminen, esiinöivä ajattelu, imagojen ja näkyvyyden korostus eli irtokarkkiakateemisuus. Ikään kuin tiede koostuisi Nobelin palkinnoista ja kaupallistetuista keksinnöistä. Nämä esineet ja tuotteet ovat kuitenkin vain kuohua ja pintaa, bling-blingiä, joka motivoi vain osaa yliopistolaisista ja heitäkin vain osan ajasta. Ikään kuin eivät monet suoraselkäiset olisi Nobeleistä kieltäytyneet tai kaupallistamista estäneet.

Kysymys siis kuuluu, kenen tieteestä kulloinkin puhutaan. Tieteellä on hyötyjensä ja syrjäytyneensä jo silloin, kun ei vielä edes puhuta tiedon omistamisesta. Ja silloin kun tiedon omistaminen, tekijänoikeudet ja patentit tulevat puheeksi, onkin jo siirrytty tieteestä teknologiaan.

Kauppinen ja Moisio sanovat olennaisen myös uudesta yliopiston palkkausjärjestelmästä, YPJstä. Sen kautta yliopistoon tuotiin "tuottavuuden" kvantitatiivisen mittaamisen välineistö. Motivaatio, työtehtävät ja suoritukset pisteytetään, käydään läpinäkyvättömiä "kehityskeskusteluja", kannustusta luullaan luotavan rahalla ja vain sillä, keskitason päällikkövaltaa lisätään ja luodaan valtava määrä lisätyötä kaikille: tehkää paperi, jossa kerrotte mitä olette tekevinänne. Aikoinaan vitsiksi muuttuneet työaikasuunnitelmatkin on YPJn myötä kytketty

byrokraattiseen koneeseen. Hämmäntävää on, että kukaan uusliberaali kokoomuslainen hallintoestetikko ei huomaa, että nämä välineet eivät suinkaan edistä yritysmaailmallista tehokkuutta vaan neuvostotyylisiä byrokratiaa. Vai miltä kuulostavat lisääntyvä johtajakeskeisyys ja johtamislähtöisyys, autoritaarisen johtamistavan lisääminen ja vallan keskittäminen, työajanseuranta, syyllistävän kontrollin kiristäminen, työajan tehdasmaistuminen, valvontakamerat, infantiili ajankäyttö. Arviointien, auditointien ja muiden monitorointien lisääminen ovat ylhäältä annettuja kehitystyökaluja, jotka parantavat vainoharhaisuuden laatua sekä määrää. Mikään tehokas liikemaailman organisaatio ei kauaa pelleilisi moisten nivaskoiden kanssa. Ei olisi varaa.

Reservaatti-yliopisto

Ahvenanmaan saaristoon perustetaan Suomen tuottavimmille innovaattoreille oma tutkimusreservaatti. Kahdessa kvartaalissa, valtaviin taloussatsauksien ja väestönsiirtojen siivittämänä, Ålands Ötroligt Universitet (ÅOU) on jo saavuttanut Yhdysvaltojen kärkiyliopistot kaikilla kansainvälisen kilpailukyvyyn mittareilla. Se lähettää kerran viikossa maailmanlaajuisia tiedotteita, joissa hymyilevät tutkimusjohtajat kertovat ryhmiensä sensaatiomaisista läpimurroista, joiden kaupallista potentiaalia voi mitata vain kuolleiden sielujen määrässä. Ulkopuoliset tarkkailijat käyvät kuukauden välein laskemassa referee-artikkelit ja keräämässä ruumiit. Reservaattiyliopistolaiset valmistautuvat auditointeihin kuin kaupunkisotaan: Heillä on aina kaikki hävittävänään, sillä tahra imagossa on polttojälki sielussa. Kerran vuodessa reservaatti aukaisee ovensa turisteille, ja koululaisryhmille tarjotaan opastettuja kierroksia tästä tiedonteon jo "kadonneeksi luullusta muodosta, jonka uhanalaisuudelle vetää vertoja vain sen mielikuvituksen alamittaisuus".

Tuottavuusohjelman ja monen muun esteettisen ideaalin nimissä yliopisto-opetusta on pyritty tehostamaan, vähentämällä valtion opetukseen sijoittamia resursseja ja lisäämällä uusia sekä opetuksen että oppilaiden kontrolliin tähtääviä mekanismeja. Yliopisto-opettaja havaitsee nämä muutokset kahdella tavalla. Enää ei riitä, että opettaa ja tutkii ja tekee riittävän hyvin työtään. On myös alituisen perusteltava olemassaoloaan ja erinomaisuuttaan erilaisin työnseuranta- ja arviointijärjestelmin. Tämä on osaltaan vähentänyt kiinnostusta tehdä työnsä hyvin ja harjoittaa tieteellistä elämää. Opetuksen käytännössä kaikki uudistukset – ja itse asiassa nykyinen talouskasvuun ja kulutukseen sekä ihmisten välisten taloudellisten erojen kasvattamiseen perustuva elinkeinoelämän masinoima maailma – ovat pinnallistaneet opiskelijoiden tavan opiskella ja ajatella opintojensa yleisestä merkityksestä. On kiire valmistua rattaaksi niin sanotun globaalin kilpailun pyörästöön, kun muutakaan ei näköjään voida. On kiire työmarkkinoille ja sitten ... Niin, mitäs sitten?

Uudelle julkiselle johtamiselle tyypillistä on jatkuva muutoksen tila, vaikka kukaan ei tiedä mikä muuttuu, jos muuttuu, ja mistä syystä. Hokemia kilpailusta, tehokkuudesta ja muusta sellaisesta riittää, mutta ne ovat hokemia, illuusioita, eivät empiirisesti perusteltuja käsityksiä saati minkäänmoisia päämääriä. Jo mennessään aikanaan mukaan nykyiseen tulosneuvottelujärjestelmään yliopistot rehtoristonsa etunenässä osoittivat aloitekyvyttömyytensä ja epäautonomisuutensa, joten ne jatkavat valitsemallaan tiellä: mitään mikä ne "pelastaisi", ei ole olemassa, ellei sellaiseksi kuvitella sitä "kymmentä vuotta" jolloin ollaan huipulla tai jossain siellä huipun tuntumassa. Kymmenen vuotta näyttää olevan innovaatioyliopiston neljännesvuosiveijareille jonkinlainen maaginen luku, jotenkin liian pitkä sekin tajuttavaksi, vaikka luvun pitäisi olla sata vuotta, jos sittenkään.

Kaikkeen Opetusministeriön ohjailuun, vihjailuun, valvontaan ja kiristykseen kätkeytyy harha, jonka mukaan asiantuntijuutta voitaisiin säännönmukaistaa ja läpinäkyväistyttää. Moneen kertaan on kuitenkin

osoitettu, että huippuasiantuntijuus – kuten mikä tahansa muukin hiottu taito – ei synny sääntöjä seuraamalla tai kaavoja noudattamalla. Säännön mukaisesti toimittuna saadaan korkeintaan erinomaista keskinkertaisuutta, mikä riittää kyllä meille ja maailmalle, mutta OPM:n omien suunnitelmien mukaan ei sille itselleen. Byrokraattinen futurismi tuottaa huipputuloksenaan stahanovilaisuutta, ei elävää käytännön viisautta, joka Aristoteleen mukaan merkitsee "oikean teon tekemistä oikeaan aikaan oikealla tavalla." Ja kuten huomataan, jo pelkkä tähän keskusteluun osallistuminen on osa ongelmaa. Asiat katoavat hallintoesteettiseen kieleen, jonka vankilasta ei tahdo päästä pois. Reaktiivisuus lisää reaktiivisuutta, ei aktiivisuutta.

Kuvataideakatemian rehtorinakin toiminut Mika Hannula sanoi asian huippuyliopistokeskustelussa näin, otsikolla "Tervetuloa reaalisosialismiin":

Nobelin palkinnoista ja satoja miljardeja euroja tuottavista keksinnöistä unelmoiva ajatus ei ole tästä maailmasta, eikä tästä hetkestä. Se ei saa aikaan uudistusta, vaan lisää keskitason hallintoa ja näennäistä tehokkuutta. Kysymyshän on yksinkertaisesti siitä, missä olosuhteissa innovaatiot syntyvät, ja myös miten ne syntyvät. Huippuyliopisto-hankkeeseen sisäänsirjoitettu väite on, että tämä tapahtuu parhaiten perustamalla suuria yksiköitä, joita kovalla kädellä johdetaan ylhäältä alas. Kaikki turha karsitaan pois ja toiminta on niin virtaviivaista että silmistä valuu vettä. [...] Kun Linus Torvaldsilta kysytään, miksi hän kykeni tekemään mitä hän teki nimenomaan Helsingin yliopistossa, vastaus on, että hän sai vapaasti valita mitä hän teki. Oli tilaa ja aikaa kokeilla ja epäonnistua, mahdollisuuksia keskittyä luovaan toimintaan, jossa ei koskaan etukäteen ole mitään takuita menestyksestä. [...] Ja tämä siis aikana, jolloin asiaa (innovatiivisia työympäristöjä ja uuden tiedon tuottamista) tutkineet kansainväliset huiput (esimerkiksi

Manuel Castells ja Yochai Benkler) eivät puhukaan suurista keskitetyistä yksiköistä, vaan pienistä ja ketteristä toimijoista, jotka rakentuvat monisyisten ja monirytmisten verkostojen varaan. [...] Kovan kurin ja kvartaaliraporttien sijaan keksinnöt vaativat onnea, sattumaa, hyvän ilmapiiriin ja rakentavaa epäonnistumista.

Työnantajavetoisessa julkisessa yliopistokeskustelussa on yleistynyt puheenparsi, jossa korostetaan paitsi nopeaa valmistumista myös opintojen työelämälähtöisyyttä tai -painotteisuutta. ”Yliopistoissa ei oteta riittävästi huomioon työelämän tarpeita”, sanotaan. Ajatus on hämmentävän yksioikoinen osa elinkeinoelämän ja valtiovarainministeriön ohjailemaa talouspoliittista koulutusretoriikkaa, eli niin sanottua ”osaamispuhetta”: yhteiskunnan ja työelämän muutosvaatimukset pakottavat ihmisiä vastaamaan työelämän aiheuttamiin haasteisiin ikään kuin ihmiset ja heidän työelämätaitonsa olisivat ainoita tuotantotekijöitä. Tästä on vain puoli askelta osaamisrasismiin, jonka mukaan ”osaaminen” muka perustelee globaalin epätasa-arvon, samaan tapaan kuin ”rotu” sen muka teki aikoinaan.

Siinä missä työelämää koskevassa osaamispuheessa painotetaan kapean työnjaon ja ositetun työn sijasta joustavaa osaamista ja alituista muutosvalmiutta, halutaan yliopistoissa entistä enemmän ”vastata työelämän haasteisiin”, tai kuten jotkut opiskelijajärjestöt asian laittavat, ”opiskelijat ovat huolissaan riittävien työelämävalmiuksien saamisesta koulutuksessa”. Paradoksi on siinä, että ”ennen, teollisen työnjaon aikaan, yliopistolla pyöri tyyppejä, jotka olivat opiskelleet toistakymmentä vuotta ja suorittaneet seitsemäntoista approa. Nyt kun tällaisille alkaisi olla kysyntää, opiskelu on muutettu sellaiseksi, että heitä ei enää ole”, kirjoittaa Tuomas Nevanlinna. Mutta kuinka paljon tällaisia ihmisiä todella tarvitaan? Ja kysymys tulee esittää myös toisin päin: eikö edelleen tarvita niitäkin, jotka

on koulutettu tietämään tarkasti, mitä tehdä ja miten toimia esimerkiksi terveydenhoitoaloilla?

Joukkojen yliopisto

Joukkojen yliopisto ei ole nykyinen massayliopisto, jossa "tiedon tuottajat", nämä informaation de/re-territorialisaation pitsakuskit, palvelevat opiskelija-asiakkaita, vaan joukot kootaan tosissaan yhteen tekemään tutkimusta joukkomittaisesti. Esimerkiksi kerätään 10000 ihmisen voimin vastauksia tiettyihin tärkeiksi katsottuihin kysymyksiin. Vastaavasti opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat kaikki! Yliopiston hallitukseen haetaan elinkeinoelämän edustajia käsityöpajoista ja pientiloilta, kampaamoista ja veneiden alta. Julkaisujen kirjoittajina pitää olla vähintään tuhat nimeä, joista puolet tohtoreita. Kaikki pelaa, kaikki voittaa!

Toinen niin sanottuun työelämävastaavuuteen liittyvä kysymys on työn ja työelämän kiinnostavuus yleensä. Kuinka moni enää uskoo kertomukseen, jonka mukaan "on tehtävä työtä, säästettävä, investoitava eikä kulutettava välittömästi, vaikka säästäminen olisikin vaivalloista ja vaatisi uhraamaan välittömän nautinnon. Sinun on opiskeltava, luettava, keskityttävä ja hätistettävä pois häiritsevät aistinautinnot, jotta voisit huomenna nauttia kaikesta täysin rinnoin." Jussi Vähämäki väittää tällaisen askeesikertomuksen – "työhön nyt ja rikkauteen ja vapaisiin ihmissuhteisiin huomenna" – olevan jo menneen talven lumia. "Vain hölmö uskoo siihen enää, kuten vain hölmö uskoo uusien investointien lisäävän työpaikkoja" (s. 200). Lumous häilyy, sumuna säilyy...

"Fordistinen talous" perustui liukuhintaan ja työn osittamiseen sekä tavaroiden massamuotoiseen tuottamiseen. Näin tavaroiden hinta saatiin Fordin T-mallin tapaan painettua niin alas, että lopulta melkein kaikilla vaurastuvien länsimaiden asukkailla oli käytössään itse tehtyjen

ohella kaupasta ostettuja tavaroita. Pitkälti tämän kaavan mukaan on järjestetty myös nykyinen yliopisto tieteenala- ja oppiainejakoiheen ja määrämuotoisine ja -pituisine lukukausineen ja opintojaksoineen, joilla opiskelijajoukkoa hallitaan hallitsemaan itseään myöhemmin työllisenä, työttömänä ja niin edelleen. "Postfordistinen talous" toimii eri tavoin. Siinä tärkeää on jatkuva hereillä oleminen ja valmiustila, kaikkialta tulvivan informaation "lukutaito", forward-näppäin, verkottuminen, linkittyminen ja liike. Näyttäytyminen on osa työtä samoin kuin näytteleminen; esitys ja esittäjä sulautuvat toisiinsa. Asiat – tuotteet – pitää saada näyttämään joltain; sillä miten ne todella ovat, ei juurikaan ole väliä, sillä kysymys on aineettomista tuotteista. Digitaalisin esityksin vahvistetaan uskoa, mielikuvia, merkityksiä johonkin näkymättömään, jotta voidaan rahastaa. Postfordismi tuottaa omia luonnetyyppejään: joka paikan höyliä, säntäilijöitä ja verkottujia, jotka eivät tahdo pysyä paikallaan edes työn ulkopuolella. Sätkyinen työ vaatii vastinparikseen elämyksellisen arkipäivän: yökerhon, extreme-lajin, hiihtokeskuksen, loman siellä ja täällä, 1000 minuuttia ilmaista puheaikaa.

Toisaalta edes media-alan työpaikoissa ei aina ymmärretä "uuden tyyppin" työntekijöiden arvoa. Vallitsee vanha fordistinen kuri, aivan turhaan: uuden tyyppin työntekijä latistetaan huomaamatta hänen arvoaan huomiotalouden elävänä mainoksena. Yliopistotyöntekijät elävät kummallisessa välitilassa. Fordistinen järjestelmä jyskyttää maisterin- ja tohtorintutkintoja kuin puolalaislokomotiivin höyrypuuskutin, jonka tulipesään veturinkuljettaja Valtio syyttää "opiskelija-ainesta" moottorin hyötysuhteen heiketessä. Samalla se kehittää ties mistä syystä – työn tehostaminen, läpinäkyvyys rahoittajille, silkka sadismi... – yhä uusia kontrollijärjestelmiä, viimeisimpänä tämän ihmeellisen työn kohdentamissysteemin, jonka "valtion controller" (kyllä, tällainen on olemassa) on määrännyt. Toisaalta yliopistoproletariaatti jakaa postfordismiin sisältyvän "kognitiivisen käänteen" tietyt piirteet: työn ympärivuorokautisuuden ja elämäntapaluonteen, jatkuvasti kasvavan

informaatiotulvan hallinnan, joustavuuden, globaalin verkottumisen, kiristyvät tehokkuusvaatimukset, älyn yhteistyön, jatkuvat neuvottelut. Työ ja sen kontrolli ja hallinta eivät kohtaa nykyisessä työelämässä, josta on monin osin kadonnut oikeudenmukaisen ja hyveellisen elämän lisäämiseen tähtäävä tarkoitus ja päämäärä.

Totalitaarinen yliopisto

Yliopistollinen valta annetaan yksiin käsiin, Totaalille, määräytyksi ajaksi. Totaali tekee valinnat, ratkaisut ja rekrytoinnit, muttei määrää suuntaa. Totaali luo tilaa toimia hallinnollisena puskurina, joka ajaa turhanaikaista paperi- ja hankelokaa muiden tieltä tunkiolle ja silppuriin, deletoi sähköpostipommitukset ja laittaa päälle automaattisen replyn niille, jotka eivät ymmärrä Totaalia. Kaikki ymmärtävät, että Totaalin valta on hänellä vain yhteisestä sopimuksesta. Näin suora vallankäyttö tehdään mahdollisimman näkyväksi. Kukaan ei pääse selittelemään, että noudatti vain annettuja ohjeita tai noudatti vahvistettuja käytäntöjä. Kabinettipäätökset ja hyväveli-verkostot menettävät merkityksensä. Kaikesta voi syyttää ja kiittää Totaalia, joka ottaa valtansa vastuulleen, kuten kunnon narrin pitääkin.

Mutta jotain tällaisesta uskosta todistaa opiskelijoiden hätääntyminen esimerkiksi siitä, että opinto-ohjelmasta vähennetään jaksoja, joiden nimissä esiintyvät taikasanat "työelämä" ja "osaaminen", "työelämän kehittäminen" ja "asiantuntemus". Näillä kursseilla uskotaan parannettavan omaa kilpailukykyä työmarkkinoilla. Todennäköisempää on, että tämäntapaisille kursseille lähinnä naurahdetaan työhaastattelutilanteessa, jossa yhä useammin etsitään laaja-alaista hyvää tyyppiä. Koulutuksen järjestäjän kannalta sen vakuutteleminen, että mainitunkaltaisilla kursseilla opiskelija todella vahvistaisi työmarkkinakelpoisuuttaan, tai hänestä tulisi

muutamat tällaiset opintojaksot käytyään työelämän muutosagentti, täyttää hyvinkin koulutuspetoksen tunnusmerkit.

Vastuullisempaa on suhtautua asiaan kuten eräs tutkijakollegamme: "Minusta opiskelijoilla on vääristynyt käsitys siitä, että vain 'työelämä' sanan sisältävät opintokokonaisuudet olisivat työelämän kannalta olennaisia. Vaikka nyky-yliopisto painostetaan muuttumaan asiakaslähtöiseksi yritykseksi, meidän ei tarvitse mennä tähän mukaan kaikessa toiminnassamme. Haluammeko oikeasti hyväksyä joidenkin opiskelijoiden omaksuman kapean näkemyksen työelämänvalmiuksista? Näkisin, että meillä olisi sen sijaan velvollisuus ja vastuu muuttaa/laajentaa opiskelijoiden näkemyksiä." ... "Monet nuoret vaativat oudosti 'motivaatiota', kyselevät oppisopimuksen ja jatkuvan koulutuksen perään; heidän on keksittävä, minkä palvelijoita heistä tulee, kuten heidän edeltäjänsä keksivät – eivätkä vailla tuskaa – kurin päämäärän. Käärmeen kiemurat ovat vielä monimutkaisempia kuin myyrän käytävät." (Deleuze, jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan)

Yliopiston kieli

Tulevat yliopistot edellyttävät myös murrosta kieleen, jolla yliopistoista puhutaan. Monet sanat on pilattu, omittu, kidutettu kuoliaiksi. Kaikkia emme kuitenkaan sovulla anna. Teknis-byrokraattisen kehittämisen edistämisen uudistamisen sijaan akateemiset peruskäsitteet voidaan tulkita ja juurruttaa uudelleen. Osaaminen. Osaaminen on abstrahoitu ja koulutusmarkkinoilla pörssitetty. Mutta kyse ei ole mitattavasta suureesta, vaan ihmisten välisestä suhteesta. Osaaminen, kuten me sen ymmärrämme, on solidaarisuuden taitoa, kollektiivista osan ottamista ja sen antamista. Tämä on tieteellisen vertaisuuden ja keskinäisen tunnustamisen lähtökohta; yksin ei voi osata, tuskin edes tarkoittaa.

Tieto ja tietäminen. Tietäminen ei ole faktojen tuottamista, väitelauseiden kumulatiivista pussittamista, vaan tien osaamista, tuntemista ja valitsemista, polun seuraamista tai sen tekemistä. Tieteellisen tiedon tärkein kriteeri on sen korjaamaton keskeneräisyys ja määrätietoinen päämäärättömyys. Se ei johda, eikä seuraa. Tie on tao. Tieto vie umpimetsässä ja alisessa maailmassa sitä joka tietää.

Tutkiminen. Tutkija on tiedon tutkaimessa, veitsenterällä, ensimmäisenä lyömässä nokkansa paskaan. Se tarkoittaa toistuvaa riskiä: tiedon haavoittumisen ja haavoittamisen elettä. Tutkiminen on koetteilla, vainulla ja kuuloilla olemista.

Oppiminen. Oppiminen on koettelevaa ja kokeilevaa tiedon pyytämistä. Oppia on koetella ja kokeilla, käydä kokemassa mitä mielen verkkoihin on jäänyt, levää, limaa, toisinaan sätkivä särki.

Ymmärtäminen. Oppiminen ja tutkiminen ei ole helppoa; vähänkin vilkkaampaan tietämiseen tarvitaan riittävästi osaamista, jotta yhdessä saadaan asia ympäröityä, saarrettua, ymmärrettyä.

Yliopisto on ymmärryksen paikka, jossa yhdessä selvitetään miten asia on, sitä eri puolilta lähestyen. Ympäriopisto eli ymiopisto.

Yliopistojen kurjistamista on ajettu tutulla "vaihtoehtoja ei ole"-logiikalla. Juustohöylän heiluessa pientenkin porkkanoiden perään on ollut pakko juosta. Tuloksena on yllätyksetöntä tasapaksuutta, kun jokainen yliopisto ympäri maailmaa haluaa olla täsmälleen samanlainen, innovatiivinen, dynaaminen, kansainvälinen, huippu. Samaan tapaan kuin jokaisella itseään kunnioittavalla kunnalla on täsmälleen samaan tapaan itseään kehuvat kotisivut, on jokaisella yliopistolla täsmälleen samat mainoslauseet. Helsingin yliopisto on "eurooppalainen tutkimusyliopisto", ikään kuin niitä mantereella ei olisi jo sadoin. Vasta sitten mainos puree, kun Milanossa pohditaan lausetta "länsisiperialainen kokemusyliopisto".

Kun moni opettaja muistaa, että toisinkin ja paremmin on ollut, joutuu hän ristiriitaiseen tilanteeseen. Lahjakkaita opiskelijoita pitäisi houkutella yliopistolaisiksi, mutta millä ehdoilla? Rehtoreillakin palaa hymy kiinni naamaan, kun jatkuvia huononnonnuksia on perusteltava futuristisina parannuksina. Tässä on myös toivon siemen: lumous haihtuu, oravanpyörän paljaat luut alkavat pilkottaa kannustuksen ja joustavuuden naamioiden läpi. Moni, joka voi, lähtee muualle. Hallinnonllinen futurismi ei ole kunnolla edes välinationaalista, saati sitten päämääriltään himottavaa.

Helsingin ääri-eurooppalainen tutkimushuippu-yliopisto, eli Mörköyliopisto

Ei aikaakaan, kun teknillinen korkeakoulu, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Taideteollinen korkeakoulu muodostavat kolmepäisen hirviön, jonka sieraimista valuu mammonaa kuin sammosta. Tulevasta Helsingin Mörköyliopistosta (HMY) koulutetaan elinkeinoelämän sisäisesti kerberos. Mörköyliopiston paratiisipuutarhoissa huippuosaajamme keskustelevat virtuaalisissa kahvipöydissä bioprosessiteknikan sovelluksista abstraktiin ekspressionismiin. Mörköyliopiston ainoa akateeminen arvo Hyper Master of Innovation suoritetaan kolmessa viikossa etäopiskeluna ja lunastetaan tekstiviestinä. Tutkinto maksaa 10 000 euroa valkoisille eurooppalaisille, ja 50 000 kaikille muille. Mörköyliopiston supervoima on taiteellisen, kaupallisen ja teknisen tietotaidon saumaton yhdistelmä. Huippuyliopistossa kauppatieteen opiskelija laatii surrealistisvaikutteisia liiketoimintasuunnitelmia, ja taikkilainen kuvataiteilija pääsee käyttämään installaatioissaan uusinta rakettitekniikkaa ja hiukkaskiihdyttimiä. Elämä on lumottua, sini lasten silmissä syvenee. Kirpeänä

syysyönä innovaatiot räiskyvät Otaniemen taivaalla, ja Raimo Sailas toteaa, että maailma on valmis.

Monet muistelevat 1990-luvun alun katkoskohtana, jolloin ajattelun aika loppui yliopistoissa. Sitten UPJ (nykyinen YPJ) räjäytti padon pudottaen työltä aiemman merkityspohjan. Tilalle astui kyynisyys, yliopistokoulutuksesta ryhdyttiin puhumaan tuotannon termein ja välkyimmät löysivät sisältään työnantaja- tai työntekijäintressin. Jotkut mattimyöhäiset yrittivät vielä kuka missäkin maalaisyliopistossa sanoa sivistykselle hello, mutta eivät mahtaneet mitään: ajan henki – tuo kaikenselittäjä – sanoi goodbye. Kokemukset ovat nyt sellaiset, ettei mitään tahdo saada kunnolla tehdyksi. Tällaista puhetta saa kuulla paljon, jos erehtyy työkavereiden kanssa kahville tai puoliviralliseen palaveriin. Ja tämä, jos mikä, ruostuttaa luonnetta.

Opiskelijat ovat kolikon samalla puolella. Maisterin paperit eivät enää vaihdu työmarkkinoilla hyväosaisuudeksi tai kohonneiksi tuloiksi niin kuin ennen, vaikka tulotasoaan niillä voi edelleen jonkin verran nostaa aikuisiässäkin jos hyvin sattuu eli valikoituu sopivalle koulutusosalalle. Näin kertovat Ulla Kruhse-Lehtosen luvut väitöstutkimuksessaan *Empirical Studies on the Returns to Education in Finland*. Sama tutkimus kertoo myös sen kiinnostavan seikan, että vuosina 1961-1965 syntyneillä siirtymä rinnakkaisjärjestelmästä peruskouluun ei lisännyt sanottavasti koulutuksen määrää eikä tulotasoa.

Tutkinnoilla mitaten kohonnut koulutustaso on synnyttänyt saturaatioilmiön: ”maistereita melkein jokainen”... Kruhse-Lehtosen tutkimus osoittaa sen luonnollisen seikan, että vuosina 1911–1960 syntyneillä koulutuksen sukupolvittaiset tuotot (ns. tulohyödyt) ovat laskeneet tultaessa vanhemmista nuorempiin. Näin on käynyt eritoten opisto- ja maisterintutkinnon suorittaneille. Ja kun opintoihin käytetty aika syö pitkään opiskelleen toimeentuloa, ja kun vastavalmistuneella lääkäriillä menee vuosia ottaa kiinni vaikkapa ilmastointiasentajan tulotaso, on

koulutusjuna saapunut pääteasemalla niin kuin kulttuuri kerran Ähtäriin. Asian yhteiskuntapoliittista ulottuvuutta avaa Marko Nenonen *Dialogi*-lehden haastattelussa todeten, että kun sosiaalisen nousun mahdollisuus ehtyy ja säätykierto loppuu syrjäytyneiden lapsista uhkaa tulla syrjäytyneitä: pohjalta nousu voi ehtyä. "Suomesta uhkaa tulla jäykkä luokkayhteiskunta, jossa syrjäytyneet tuottavat syrjäytyneitä".

Wikiyliopisto

Uudet vuorovaikutuksen ja tiedon tuottamisen mahdollisuudet kukoistavat suljettujen järjestelmien ulkopuolella. Osaksi on kysymys vanhasta asiasta: vertaisryhmät ovat aina löytyneet instituutioiden rajoista riippumatta; tietoverkkojen mahdollistama vertaistuotanto (peer production) voimistaa tätä ilmiötä. Osaksi on syntymässä uutta: digitalisoitumisen mahdollistama aineettomuus luo vertaistuotannolle ja -taloudelle ennennäkemättömiä toimintakenttiä. Ei esimerkiksi ole mitään teknistä syytä siihen, että digitaaliset oppimateriaalit olisivat niukkoja.

Tähän asti verkostoituminen on ollut lähinnä ammattiryhmien "samanmielisten kerhojen" toimintaa. Etenkin Wikipedian kehitystyön tuloksena niiden rinnalle on syntynyt entistä näkyvämpiä "kollektiivisen älyn" ja yhteistoiminnallisen oppimisen muotoja. Avoimen julkaisemisen (open access) myötä tutkimusyhteisö on alkanut löytää takaisin juurilleen: kansallisista ja kielirajoista piittaamattomiin yhteistyömuotoihin. Wikipedia on osoittanut, että vapaaehtoistyö vapaiden sisältöjen tuottamisessa toimii. Tämä ei ollut yllätys kuten ei sekään, että vapaan tietosanakirjan Wikipedian sovelluksena syntyi Wikiversity, vapaa wikiopisto vapaine sisältöineen. Wikiopiston toiminta perustuu teknisesti wikiin eli kaikille avoimeen ja muokattavissa olevaan tiedonhallintajärjestelmään, joka mahdollistaa monimuotoisen yhteistyöhön perustuvan opiskelun ja oppimisen. Perinteisen

ohjelmoidun opiskelun, opinto- ja lukupiirien sekä yksin opiskeltavien aiheiden lisäksi opiskelijat voivat yhdessä opettajan ja kurssin vetäjän kanssa päättää kurssien, seminaarien ja konferenssien sisällöistä ja tavoitteista. Wikiopistoa on hahmoteltu muuna kuin pelkkänä uutena yliopistona; sen pohjalta voidaan virittää keskustelu kasvatuksesta ja koulutuksesta ihmiskunnan tärkeimpinä tehtävinä. Wikipedian tekemisellä tai Wikiopiston vapailla oppimateriaaleilla ei ole rahallista markkina-arvoa, vaikka niillä saattaa olla huikea käyttöarvo ja merkitys.

Wikiopiston ei tarvitse olla alisteista taloudelle, kilpailukyvyllä, työelämälle tai muulle opiskelun ulkoiselle tavoitteelle. Silti sitä voidaan käyttää myös ennalta määritellyn opiskelun apuvälineenä. Tavoite ja opiskelijoiden ryhmä voi syntyä itsestään. Aito mielenkiinto ja tiedonhalu samoin kuin esineellistämätön sosiaalisuus saavat vapaaehtoisuuteen perustuvassa opiskelussa uuden mahdollisuuden. Sangen usein juuri nämä piirteet luonnehtivat myös hedelmällistä tutkimusta ja palkitsevaa opetusta ja opiskelua. Erityisesti tutkimuksen autonomia ja julkinen koulutus hyötyvät Wikiopiston vapaudesta. Koska Wikiopiston sisällöt ja toiminnot ovat vapaita, se voi mainiosti elää symbioosissa muiden koulutusjärjestelmien kanssa. Kysymys on siitä, kuinka kansallisesti suojatut ja kansainvälisesti avoimet toimintamuodot saadaan hedelmällisesti yhdistettyä. Kansallista korkeakoulurakennetta ei pidä pönkittää parsimalla vanhasta uutta määrällisesti, vaan on liittouduttava laadullisesti uuden kanssa. Kansallisen kilpailukyky ja korkeakoulutuksen kaupallistaminen ovat niin kapeita näkökulmia, että ne vääristävät opetusta ja tutkimusta samaan tapaan kuin "saksalainen" tai "sosialistinen" tiede aikanaan. Kansainvälisesti avoin ja vapaa tieteellinen toiminta sen sijaan hyödyttää kaikkia kansoja yhdenvertaisesti; muuten se ei ansaitse tieteen nimeä. Avoimuus on iso haaste

suljetulle järjestelmälle. Se pakottaa luopumaan koulutukselle asetetuista lyhytnäköisistä voitonpyyteistä. Suomalaisen korkeakoulutuksen kehittämiseen nykyisin liitetyt sanat kilpailu, laatu ja arviointi olisi korvattava monimuotoisuudella, vapaudella, saatavuudella ja osallistumisella.

Kun kasvuideologian ja kilpailupolitiikan fyysiset rajat väistämättä tulevat vastaan, voivat Wikiopiston kaltaiset hankkeet paljastaa rajattomien henkisten voimavarojen mahdollisuudet. Markkinalogiikan ulkopuolella toimiva vapaa ja yhteistoiminnallinen tutkimus ja opetus voi hyvinkin olla jopa välttämätöntä, kun markkinatalouden aiheuttamaa kuunmaisemaa ryhdytään elävöittämään ja tekemään ihmisasuttavaksi.

Mutta koulutuksen vaikutus tulotasoon ei kerro mitään opiskelun kokemuksellisesta puolesta. Harva meistä mittaa koulutuksen pitkittäishyötyjä kohorttiperspektiivistä, vaikka moni onkin huomannut muuallakin kuin Kreikassa, että vanhempien tulotasoihin ja elintasoon ei niin vain yllä. Yhä useammilla tähän ei näytä olevan monestakaan syytä edes kiinnostusta. Jotkut mitoittavat tavoitteensa itsevalitun niukkuuden mukaan, toiset nauttivat edellisiltä sukupolvilta peritystä varallisuudesta. Ja tässä on paradoksi: Suomen koulutuskoneisto on viritetty tuottamaan tietotaitotasoltaan maailman huippua, peruskoulu louskuttaa komeita lukuja kansainvälisiin vertailuaineistoihin, maistereita koulutetaan melkein kuin liukuhihnalta ja tohtoreita kuin tykin suusta, mutta opiskelijoiden uusi sukupolvi (noin vuoden 1986 jälkeen syntyneet) alkavatkin löytää koulutuksen merkityksen muualta, kuten eräs Tampereen yliopiston opiskelija, jonka ajatuksia kannattaa kuunnella.

Hän kysyy, mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan koulutuksen inflaatiosta? "Eikö pikemminkin pitäisi nähdä, että koulutus antaa ihmiselle kuin ihmiselle mahdollisuuden analysoida yhteiskuntaa ja omaa

asemaansa siinä”. Entä väite siitä, että maisterituotantoa ei pitäisi kasvattaa, koska kaikille ei riitä korkeaa koulutusta vastaavia töitä. ”En ole koskaan täysin pystynyt samaistumaan tähän väitteeseen tai näkemään tuon skenaarion tuhoisuutta. Ehkä syynä on se, että itse olen jo opiskelujeni alusta lähtien tiennyt valmistuvani matalapalkka-alalle. ... En siis koe ostavani koulutuksellani oikeutta varmaan ja hyväpalkkaiseen työhön.”

Eikä hän myöskään halua sanoa olevansa ”koulutuspetoksen” uhri, kuten monet tutkijakoulutettavat, joille ei löydykään tutkijan paikkoja. Miksi hän sitten opiskelee? ”En väitä opiskelevani pelkästä pyyteettömästä itseni kehittämisen ilosta, tai opiskelijastatuksen mahdollistaman vapaan elämäntyylin takia, mutta jonkinlainen näiden yhdistelmä on jo lähempänä totuutta”. Tätä totuutta sopisi pohtia myös niissä keskusteluissa, joissa kaipaillaan yliopisto-opintoihin niin sanottua työelämävastaavuutta ja puhutaan yhteiskunnallisesta palvelutehtävästä ymmärtämättä, että tieto ja tiedon tuotanto ”ovat aina yhteiskunnallisia”, halutaan sitä sitten tai ei, kuten Jussi Vähämäki kirjoittaa kirjassa *Odotustila* (s. 139).

V Ehdotus nykyisyydeksi

Uudet yliopistot ovat tulevia paitsi ajallisesti, myös olemuksellisesti. "Kehittämistoimenpiteiden" sijaan ne ovat jatkuvassa tulemisen tilassa: tulossa toiseksi tai toisikseen, mutta eivät valmiiksi. Ne kammoavat tiedettä täydellisyyden ja ehdottoman varmuuden tavoitteluna – se on tiedollisen pakkovallan muoto. Niiden projektit ovat avoimia ja arvaamattomia. Tieteellisten laatikkoleikkien sijaan ne puhkovat perspektiivejä. Tulevat yliopistot tunnustavat asiantuntijuuden, mutta hylkäävät ekspertismin. Oikeus tietoon sisältää myös oikeuden sen luomiseen, kyseenalaistamiseen ja hylkäämiseen.

Viralliset yliopistot muokkaavat ja roolittavat osallisensa rakenteidensa mukaisiksi. Nyky-yliopisto näyttää sitä tehokkaammalta, mitä pienemmäksi elämä ja vähäisemmäksi ajattelu siellä on puristettu. Tulevissa yliopistoissa ulkokohtaiset ja yhdessä määritellyille tarpeille vieraat käytännöt sietävät mennä.

"Vaihtoehtoja ei ole" on huijausta, vieläpä halpahintaista. Ainoa vaihtoehto ei ole vaihtoehto, vaan pakko. Kuten todettu, virallisten yliopistojen vieressä, sisällä ja väleissä on ja on ollut yliopistoja. Suomessa ensimmäinen askel tämän tunnustamiseen on yliopistojen irtautuminen valtiosta. Valtiollakin voi olla virkamiesyliopistonsa, muttei monopolia korkeimpaan opetukseen ja tutkimukseen. Irrottautuminen ei ole vain juridinen toimenpide, vaan ensisijaisesti henkinen ja jopa maantieteellinen pesäero.

Tulevilla yliopistoilla on moninaisuudessaan joitakin yhteisiä piirteitä. Nämä piirteet kiteytyvät nippuun teesejä.

***Teesi R&W:** Kaikki tietävät ja oppivat jo. Tämä on Jacques Ranciéren ja Wikipedian periaate: kuka tahansa voi lisätä*

yhteiseen tiedon ensyklopediaan; kuka tahansa voi opettaa, varsinkin asioita, joita ei osaa.

Teesi tasa-arvosta: *Tieto on jokaiselle; se ei voi edes periaatteessa edistää alueellista, kansallista tai rodullista kilpailukykyä toisen alueen, kansan tai rodun kustannuksella.*

Teesi tästä hetkestä: *Kaikki tieto ja kaikki oppiminen ei ole tavoiteltavaa. Tilanteessa, jossa maailmantalous on romahtamassa finanssiteoreetikkojen puhdasoppisiin harharetkiin, kauppatieteellisen ovet on pönkättävä kiinni.*

Teesi henkilöstöstä: *Yliopistoissa opetus- ja tutkimushenkilöstöä on yli 80 prosenttia koko henkilöstöstä. Instituutiot ja laitokset, joissa on opetus- ja tutkimushenkilökuntaa alle 80%, ovat hallintovirastoja.*

Teesi omistuksesta: *Tutkimus ja siitä juontuva tieto ei ole kenenkään omaisuutta. Tiedon maksullisuus on yhtä absurdia, kuin väittää, että maata voi omistaa. Kun tieteellinen tieto on kerran tuotettu, se ei saa maksaa kellekään mitään.*

Teesi yhteismitattomuudesta: *Yliopistot eivät ole keskenään kilpailukykyisiä, vaan yhteismitattomia, erimielisiä ja monisyntyisiä, myös sisäisesti.*

Oppiminen ja opiskelu ovat autonomisia alueita markkinalogiikan ulkopuolella; markkinalogiikka voi hyötyä siitä, mutta ei päinvastoin. Markkinalogiikka tukeutuu kaikkialla hyvyyden patjalle ja näyttelee tehokasta, mutta ei saa itse mitään aikaan. Mikä on hyvyyden patja? Se on ihmisten keskinäinen rakkaus, luottamus, ystävällisyys, joka syntyy likisuhhteissa, perheissä, yhteisöissä, omavaraisesta ja omaehtoisesta elämästä, joka on aina isompi, varhaisempi ja lopulta myös kovempi kuin markkinat. Se on myös arkipäiväinen toiminta, jota ilman mikään ei pyöri. Ihminen oppii arjessaan joka tapauksessa; yliopistot ovat yrityksiä luoda tällä luonnolliselle ja itselliselle tarpeelle kotipesiä. Budjettikuri sopii tähän

hyvin oman pesän ruoka- ja siisteyskomentona, kasvuhakuisen talouden yrityskirjanpitoa ei lainkaan.

Hyvyyden patjalla pystypäin voimme niin ikään todeta, että romanttis-avantgardistinen arroganssi, jonka mukaan tieto on arvokasta tiedon itsensä vuoksi, on lähempänä totuutta kuin teknologismodernistinen ylpeily, jonka mukaan tieto on valtaa alistamiseen ja hyötymiseen. Kuten Jean Pierre Dufoyer (2009) Ranskassa käytävässä yliopistokeskustelussa kirjoittaa: "Yliopistolla työskentelevät etsivät tietoa. Todellista tietoa. Ei gurujen tietoa, vaan tietoa, joka voidaan todentaa. Olipa sen kuuleminen miellyttävää vai ei. Olipa siitä hyötyä tänään tai vasta huomenna. Tai sadan tai tuhannen vuoden kuluttua. Sillä tieto ei koskaan ole hyödytöntä. Juuri se on ihmiskunnan aamuhämäristä alkaen ollut edistyksen perusta." Tiedosta on aina hyötyä: siksi tiedon hyödyllisyydestä puhuminen tai hyödyn korostaminen on tyhjää puhetta. Tai toisin sanoen: hyödystä ei tarvitse välittää. Ehkä virallisen yliopiston kieroutuminen on jo niin pitkällä, että tarvitsemme kokonaisen tiedon satyagrahan, itsenäisyystaistelun, jossa kieltäydytään kaikesta yhteistyöstä niin huonosti käyttäytyvien yritysten kuin itsekästä hyötyä tavoittelevien valtioidenkin kanssa. Ensisijaisesti yliopistolaisten on lakattava miehittämästä itseään niillä sisäisen ja keskinäisen kolonialisaation prosesseilla, jotka koulutuspoliittiset siirtomaaherrat ovat keksineet "teidän parhaaksenne".

Tulevilla yliopistoilla on täsmällinen paikkansa ja vähimmäisehtonsa. Ne ovat siellä, missä ihmiset kokoontuvat pohtimaan ongelmiaan ja asettamaan kysymyksiä. Kuten tunnettua demokratia ei ole kaikkein tehokkain hallintomalli – monet kreikkalaiset viisaat pitivät sitä huonoimpana. Mutta demokratia on ainoa tapa saada aikaan tiettyjä itseisarvoisia tuloksia kuten tasa-arvoa ja poliittista valistuneisuutta. Liika tehokkuus ja liika kiire – jatkuva väärä kriisiytyminen – tekee demokratian mahdottomaksi. Sama koskee autonomista oppimista, jolla on itseisarvoisia

ominaisuuksia ja joka myös tulee kiireessä mahdottomaksi. Tarvitaan aikaa ajatella ja organisoida ajattelun vaatimalla tavalla.

Tulevat yliopistot luodaan yhdessä, keskenämme, tekemällä nykyisestä asiantuntijakulttuurista uskonhyppy yhdessä oppimisen ja toimimisen kulttuuriin. Yhdessä tekeminen johtaa osittaisesta demokratiasta kokonaiseen demokratiaan (sillä osittainen demokratia on yhtä mahdotonta kuin oleminen osittaisesti raskaana). Demokratia tarkoittaa tässä hallintomallia, jossa kenelläkään ei ole oikeutta hallita. Yliopiston kolmas tehtävä ohitetaan, tähdätään neljanteen, viidenteen ja kuudenteen tehtävään. Yliopisto ei voi vapauttaa kaikille ilman yhteiskunnan haltuunottoa pääomalta ja sen palvelijoilta. Kampusta koskevat kysymykset on yhdistettävä yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja yhteiskunnalliset kysymykset yliopistoa koskeviin kysymyksiin.

Retkikunnat

Uudet tutkimusretket ja antropologiset kartoitukset on aloitettava hitaasti alusta, vailla vallantahtoa ja oikeintietämisen hybrista. Tästä lähtökohdasta me tiedämme ihmisestä kovin vähän ja luonnosta olemme ymmärtäneet tuskin mitään.

Tutkimusretkikunnat etenevät purjelaivoilla, kuumailmapalloilla ja vankkureilla. Assistentit kärsivät keripukista. Artikkelin materiaalin keräämiseen on kulunut 20 vuotta, joten julkaisutahdin hidastamista joudutaan pohtimaan vakavasti.

Jo löydettyjä ideoita aletaan etsiä uudelleen ja vallattu tieto annetaan takaisin niille, jotka eivät valtaa ole pyytäneet tai joilta se on viety tai tuhottu. Satelliittien saastuttaman taivaan alla vaeltavat akateemikot etsivät tietä lähelle. Maailmassa, jossa tiedetään näin paljon, juuri mitään ei ole vielä ymmärretty. Paikannamme itsemme valkoisten karttojen keskellä.

Ajan antaminen on eri asia kuin akateemiseen norsunluutorniin vetäytyminen. Samoin yliopiston kolmas tehtävä on eri asia kuin kaupallistettavat tutkimustulokset. Yliopiston yhteys ympäröivään todellisuuteen voidaan luoda muutakin kautta kuin yritysten ja muiden talousyhteisöjen kilpailuttamana. Itse asiassa nuo yhteydet ovat aina jo olemassa. Yliopiston kolmas tehtävä on luoda totuutta, hyvyyttä ja kauneutta yhteiskuntaan. Nämä kovat arvot kantavat kauas menneeseen ja tulevaan. Yliopiston kolmannen tehtävän uudelleenmäärittely poistaa tämän tehtävän tarpeen. Kolmas tehtävä ei ole tehtävä tai tavoiteltu hyöty, vaan yliopistojen olemisen ja toimimisen tapa yhteiskunnassa.

Pitäisi olla päivänselvää, että ajattelu tarvitsee tilaa sattumanvaraisuuksille, yllätyksille ja nurinkäännoille. Byrokraattinen hallinto tarjoaa kaikkia edellämainittuja, mutta päinvastaisessa merkityksessä. Yliopistohallinnon pitäisi raivata tilaa oppimiselle ja tutkimukselle, mutta päinvastoin se on ottanut käskyvallan oman ahtaan rationaalisuutensa nimissä ja tyrkyttää omia pikku keksintöjään parantamaan "kilpailukykyä", "näkyvyyttä" ja "laatua", kaikki akatemialle vieraita ja tukahduttavia iskusanoja.

Kokeellisen elämän mahdollisuuksien kartoittamiseen tarvitaan kokeellinen yliopisto, joka uskaltaa altistaa ja altistaa. Antonin Artaud'n teatterin henkeen se "tahtoo panna silmäluomet tanssimaan, parikkain yhdessä kyynärpäiden, polvilumpioiden, reisiluiden ja varpaiden kanssa, ja kaikkien on se nähtävä."

Yliopiston nomos

Huhtikuun ensimmäisenä 2008 Jyväskylässä vallattiin käytöstä poistettu yliopistorakennus Polaari. Valtaajat esiintyivät "Autonomisen tiedekunnan" nimellä ja kritisoivat teollaan yliopistojen tulosohtausta ja vapaan yliopistotilan puutetta. Valtaus päättyi lyhyeen, kun poliisit raahasivat valtaajat ulos mellakkavarusteissa.

Jyväskylän tapahtumat ovat osoitus siitä, että yliopistopolitiikassa on vallalla ainakin kaksi käsitystä autonomiasta, ja näyttää siltä, että ne ovat perustavassa ristiriidassa. Massiivisia uudistuksia ja tulevaa yliopistolakia perustellaan yliopistojen (taloudellisen) autonomian lisäämisellä, ja autonomian kaventamisesta sitä on toisaalta kritisoitu. Harva on kysynyt, kenen ja millaisesta autonomiasta milloinkin puhutaan.

Kukaan ei tietävästi ehtinyt valmistua autonomisesta tiedekunnasta, mutta jotain merkittävää Jyväskylässä sysättiin liikkeelle. Akateemiset sissit iskivät vapun alla uudelleen. "Yritys ilman yhteystietoja" ilmoitti maalanneensa yliopistolle johtavaan alikulkutunneliin tekstin Wissensarbeit Macht Frei. "Yritys" kertoo blogissaan tekstin ilmentävän yliopiston uutta johtamiskulttuuria. "Teksti on osa yliopiston uutta tuottavuuskampanjaa", tekijät kirjoittavat.

Kreikan nomos merkitsee lakia, ja niinpä autonominen taho säätää lakinsa itse. Uusi yliopistolaki on siis kaukana autonomiasta, sillä laki säädetään yliopistolaisten puolestaan. Kahden autonomian tilanteessa on suuri ero siinä, tulevatko yliopistot vai yliopistolaiset autonomisemmiksi. Yliopistojen vapaus punnitaan sillä, kuinka paljon juhlapuheiden autonomiasta annetaan niille, joilla on sitä vähiten. Jotta autonomiat eivät enää sekoittuisi, ehdotan, että ihmisten autonomia kirjoitetaan jatkossa autånâmia. Se näyttää niin typerältä, että selvitysmiesten muistioihin se ei päädy koskaan.

Perustamispaikastaan huolimatta Autonominen tiedekunta ei ehkä sijaitsekaan Jyväskylässä, vaan siellä, missä yliopistolaiset toimivat itse ja itsenäisesti. Sillä sen, mikä yliopistossa aidosti on yliopistoa, ihmiset ottavat mukaansa ja vievät minne tahtovat.

Nyt pitäisi tietenkin kiireen vilkkaa kirjoittaa uusi yliopistolaki uudelleen, luopua tuloksen tekemisestä ja sen esittämisestä tulosneuvotteluissa. Samoin tulisi luopua sisäänpääsykokeista, opintopisteistä ja tutkinnoista, lopulta suuremmitta suruitta opiskelusta, kuten sen nyt ymmärrämme. Suurimmasta osasta kampusrakennuksia tehdään julkisia oppimiskeskuksia kaikille.

Akateemiset roolit jaetaan uudelleen todellisen demokratian hengessä. Opettajat ja opiskelijat päättävät kurssien sisällöistä yhdessä. Pääasiallinen oppimistapa on lukupiiri, ja tarvittava arviointi toteutuu vertaisarviointina. Osan opinnoista voi suorittaa edelleen tenttimällä ja kirjoittamalla, mutta myös suullisina tentteinä ja erilaisilla käytäntöä koskevilla ja puhuttelevilla projekteilla ja interventioilla. Valmistutaan, kun koetaan olevamme valmiita. Harva urpo viitsii valmistua.

Nykyisen kaltaista valtioyliopistolaitosta ei tarvita, puhumattakaan bisnesyliopistosta. Ja tämän seikan ovat monet jo huomanneet. Jokainen silmänsä aukaiseva tajuaa nyky-yliopiston tilan osana arjelle ja hyvinvoinnille vierasta konetta. On olemassa kaksi kasvatuksen ja kommunikaation järjestystä. Nykyinen vallassa olevaa järjestys perustuu raskaisiin hallinnollisiin menettelytapoihin, jotka painavat oppivaisten hartiat kasaan kuin marraskuinen räntä oksiston.

Toinen järjestys versoo osallistumisen ja yhdessä toimimisen ilosta. Viestinnän ja kasvatuksen yhteenkietoutuneet ihmisoikeudet perustuvat monimuotoisuuden, vapauden, saatavuuden ja osallistumisen periaatteille. Näiden järjestysten välinen kamppailu on yleismaailmallinen, eikä ilman sitä tässä maassa ei mikään muutu. Mutta kumous ei ehkä ole yksi iso rysäys, vaan liukuva, hivuttava ja lähes huomaamaton; vanha ja tarpeeton pyyhkiytyy pois. Ei taikaiskusta, vaan kun ihmiset kokoontuvat pohtimaan ja tutkimaan yhteisiä ja erottavia asioita yhdessä. Uudessa oppimisen maailmassa, josta tulevat yliopistot ovat osa, yksilöt valitsevat vapaasti oppimisen resurssien runsaudesta suuntautuen omien vaatimustensa mukaisesti ja ohjaten samalla yhteiskuntaa ja elinolojaan niiden suuntaan.

Jos todellisuuden ajattelee olevan prosessi eikä 'olio', voi kasvatustodellisuuteen pyrkiä vaikuttamaan poliittisen ennakkoinnin – strategioiden, mietintöjen ja lauselmien – sijaan hyvin käytännöllisesti. Tällöin kysymys kasvatusta koskevien mielikuvien ja käytäntöjen muutoksesta on pitkä vallankumous, jonka eturintamassa eivät ole koulutuspolitiikat, vaan käytännön kasvattajat monenlaisissa julkisissa ja yksityisissä tehtävissä. Vaikka uskoa talousvetoiseen koulutuspolitiikkaan on pidetty pitkään yllä, opettajat ovat joutuneet pitämään päänsä kylminä koulutusjärjestelmän eri asteilla. Kasvatus ja koulutus eivät niinkään ole perustuneet ylhäältä annettujen tavoitteiden noudattamiseen kuin monien käytännöllisten kysymysten päivittäiseen ratkaisemiseen sekä paikallisten ja koulutuskohtaisten toimintalinjojen hahmotteluun.

Yliopistolaisten itseaiheutetun alamaisuuden paradoksi on siinä, että näytämme tuottavan sitä itse. Miksi? Koska se on lopulta liian helppoa. On helppoa olla kiireinen rahanhakija ja tutkimusresurssien metsästäjä. On vaikeampaa pysähtyä ajattelemaan, välittää ja kantaa huolta yhteiskunnasta. Miksi tämä kirjoittaminen tuntuu niin kumman ylevältä ja korkealta? Ehkä siksi, että meistä on tullut opportunisteja.

Ratkaisu on vaativa ja yksinkertainen. Poikkeustilasta siirrytään kriisiin; se tarkoittaa kriittisen teorian ottamista käytäntöön. Ei enää reaktioita ja resistanssia, vaan etukäteen aktiivisuutta ja omaehtoisia tekijyyttä. Tulevat yliopistot asettakoot ehdot ministeriöille, valtioille, rahalle ja – maailmalle. Tämä on merkitys, jonka annamme autonomialle.

Yliopistollinen kumous ja todellinen itsenäisyys tulee ja on jo täällä joka tapauksessa. Voimme neuvotella vain tarkentavista kysymyksistä ja käytännön järjestelyistä. Siksi on syytä kiittää viime vuosien yliopistopolitiikkaa – molemmat yhdistetyt sanat lainausmerkeissä –, joka teki tilanteesta niin mahdottoman ja absurdin, että se samalla kumosi itsensä.

Lopuksi: Kolmen tehtävän solmu

Edellä sanottu lankeaa yhteen, muotoillen uudelleen yliopistojen merkityksen. Yliopiston kolme vanhaa ja edelleen pätevää tehtävää – tutkimus, opetus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus – punoutuvat solmuun, jossa jokainen kolmikon jäsen sitoutuu ja sisältyy jokaiseen säikeeseen. Näin ollen on olemassa tutkimuksen tutkimuksellisuus, tutkimuksen opetuksellisuus, tutkimuksen poliittisuus, samoin opetuksen opetuksellisuus, opetuksen tutkimuksellisuus ja niin edelleen. Mitä nämä tarkoittavat?

Tutkimuksen tutkimuksellisuus ei tarkoita metatutkimusta, vaan tutkimuksen ydintä: "kaikki tieto on sisällä siinä, josta jotain haluan tietää". Tutkimuksen ydin on hologrammi, kvanttikietoutunut tila, jossa mikrokosmos on makrokosmosen kuva. Tutkimuksen opetuksellisuus puolestaan tarkoittaa tutkimusta toimintana, jota tehdään ja johon osallistumalla tullaan tutkijoiksi, koko ajan; kaikki yliopistolaiset ovat opiskelijoita, vertaisia. Tutkimuksen opetuksellisuus kääntää vanhan hokeman "opetus perustuu tutkimukseen" ympäri; yliopistossa tutkimuksen on perustuttava opetukseen: ei vain opetus perustu tutkimukselle, vaan tutkimus opetukselle. Se mitä pitää oppia, määrää sen, mitä pitää tutkia. Tutkimuksen yhteiskunnallisuus on helpoin tunnistaa: se on Marxin teesi, jonka mukaan filosofia ei ole maailman ymmärtämistä vaan sen muuttamista.

Opetuksen tutkimuksellisuus on myös tuttu ajatus; opetuksen tehtävänä ei ole kaataa faktoja aivoista toiseen, vaan ottaa selvää asioista, juuri nyt, kollektiivina. Opetuksen opetuksellisuus, opetuksen ydin, kostuu Jacques Rancièren kopernikaanisesta oivalluksesta, jonka mukaan on mahdollista ja suotavaa opettaa sitä, mitä itse ei osaa tai tiedä. Oivallus perustuu radikaaliin tasa-arvoon: kaikki osaavat jo, esimerkiksi lukutaidoton äiti voi opettaa lapsensa lukemaan käyttämällä hyväkseen tutun kirjan ja tuttujen sanontojen tunnistettavia vastaavuuksia (Rancièren

esimerkki on Raamattu). Opettaminen ei ole asiantuntemuksen jakamista, vaan avuttomana auttamista. Opetuksen yhteiskunnallisuus merkitsee vanhaa ideaalia, joka on saanut uuden muotoinimen "open access". Opetukseen on pääsy paitsi kaikilla ihmisillä, myös kaikilla aiheilla.

Yhteiskunnallisen tehtävän tutkimuksellisuus koskee yliopistolaisia ja yliopistoa kokeellisena elämänmuotona; "itsevaarinottoa" siitä, miten yliopisto yhteisönä toimii ja millaisia sosiaalisia rakenteita se edustaa, kannustaa, uusintaa. Poliittisen tehtävän opetuksellisuus vastaavasti merkitsee "yhteiskunnallisen vaikuttavuuden" maallistamista ja maadoittamista niin, että yliopisto puhuu yhteiskunnan kanssa "omien silmiensä tasalta", ei ylhäältä, ei alhaalta. Poliittisen tehtävän poliittisuus sisältyy tietoisuuteen, että yliopisto on elämää, yliopistolaiset ihmisiä. Yhteiskunta olemme me, yliopisto olemme me, ja me tulemme heiksi, teiksi tämän tietämään.

Osuuskunta-yliopisto

Annetaan valta yliopistoissa yliopistojen pääoman omistajille eli opiskelijoille, opettajille, henkilökunnalle. Jokaisella näistä on yhtä suuri yliopisto-osuus, joiden nojalla päätöksenteko tapahtuu. Hankittu osuus on elinikäinen. Osuuden yliopistosta voi omistaa vain yksittäinen ihminen.

Osuuskuntayliopisto ottaa pääomitetun omaisuuden alkupääomakseen ja julistautuu voittoatavoittelemattomaksi yhdistykseksi. Jokainen osuuden omistaja saa maalata muotokuvansa aulan seinälle. Tiedekunnat, laitokset ja tutkimusryhmät järjestäytyvät myös osuuskunnittain, osakkaiden oman kiinnostuksen mukaan, nyttikestiperiaatteella. Osuuskunta-yliopistossa kaikilla on tasapalkka.

Lähteet

Claes Andersson: "Tieteen ja taiteen totuus." Tieteessä tapahtuu 7/1997.
<http://www.tieteessatapahtuu.fi/797/sisalto.htm>

Antonin Artaud: Kohti kriittistä teatteria. Otava 1983.

Walter Benjamin: "Historiallis-filosofiset teesit", teoksessa Messiaanisen sirpaleita.
Tutkijaliitto 1989.

Rudolf Bahro: The Alternative in Eastern Europe. New Left Books 1978, s. 404,
siteerattu teoksessa Andre Gorz: Farewell to the Working Class, Pluto Press
1997, s. 89.

Hakim Bey: Immediatism: Essays. Kuvitus Freddie Baer. AK Press 1994.
http://books.google.fi/books?id=FLKN__HHPTMC

Gilles Deleuze: "Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan", teoksessa Haastatteluja.
Tutkijaliitto 2005.

Jean Pierre Dufoyer: "Yliopisto: miksi Valérie Pécresse (ja muut) eivät ymmärrä
mitään", Le Monde 04.02.09.

Dwight D. Eisenhower: "Farewell Address to the Nation", puhe vuodelta 1961.
<http://www.youtube.com/watch?v=SpWAGgLSQSQ>

Stanley Fish: "The Last Professor",
<http://fish.blogs.nytimes.com/2009/01/18/the-last-professor/>

David Graeber: Fragments of an Anarchist Anthropology. Prickly Paradigm Press 2004.
<http://www.prickly-paradigm.com/paradigm14.pdf>

Mika Hannula: "Tervetuloa reaalisosialismiin", Suomen Kuvalehti, 27.4. 2007.
<http://www.suomenkuvalehti.fi/blogit/viikonpuheenaihe/tervetuloa-reaalisosialismiin.aspx>

Jakke Holvas & Jussi Vähämäki: Odotustila. Teos 2005.

Eero Kasanen, Matti Pursula & Yrjö Sotamaa: "Tarvitsemme ylivertaista osaamista",
Suomen Kuvalehti 17/2007. <http://www.suomenkuvalehti.fi/sk-netti/uutiset-ja-politiikka/kotimaa/tarvitsemme-ylivertaista-osaamista.aspx>

Ilkka Kauppinen & Olli-Pekka Moisio: "Taloudellisista intresseistä ja vanhoista

- kaunoista kumpuava korkeakoulupolitiikkamme”, Tiedepolitiikka 3/2008.
- Ulla Kruhse-Lehtonen: Empirical Studies on the Returns to Education in Finland. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A 289. 2007.
- Alexander Lautensach & Sabina Lautensach: ”A Curriculum for a Secure Future: Agenda for Reform.” Teoksessa Suoranta, Juha, Donna Houston, Gregory Martin & Peter McLaren (Eds.). Havoc of Capitalism. Educating for Social and Environmental Justice. Sense Publishers 2009.
- Marko Nenonen: ”Köyhät vaikka matalapalkkatöihin.” Dialogi-lehden haastattelu. 1/2007.
<http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2007/1/sivu/40.htm#1>
- Lasse Nordlund: Elämämme perusteista. Palladium 2008.
- Jacques Rancière: The Ignorant Schoolmaster. Stanford University Press 1991.
- Anna Salonen: ”Pienet palkkaerot verottavat Suomen kilpailukykyä”, Helsingin Sanomat, 31.3. 2007.
- Jussi Vähämäki: ” ...” Teoksessa Uuden työn sanakirja. Toim. Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski ja Akseli Virtanen. Tutkijaliitto 2006.
- Slavoj Zizek: In Defence of Lost Causes. Verso 2008.

Muut lähteet:

”... 100 energiaorjaa käytössään ...”:

<http://www.manicore.com/anglais/documentation_a/slaves.html>

”... 2500 Olkiluodon voimalasta ...”:

<<http://www.theoil drum.com/node/3084>>

Tampereen yliopiston henkilöstöluvut:

<http://www.uta.fi/hallintokeskus/hela/asiakirjat/henkilostoluvutTaY2007.pdf>

Helsingin yliopiston henkilöstöluvut:

<http://www.helsinki.fi/lyhyesti/2007/henkilosto.html>

”Valtionhallinnon tuottavuusohjelman väliarviointiraportti 2008”:

http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20080516Tuotta/Tuottavuusohjelman_vaeliarviointi_loppuraportti.pdf

<http://aktivistiyliopisto.wordpress.com>